

KUNST.EE
GRAAFILISE
DISAINI ERI

Eesti
vinüülplaadiümbrised
1970.–1980. aastatest

Maile Tali

Koostaja ja kujundaja: Maile Tali
Fotod: Toomas Tali, erakogud
Toimetaja: Andreas Trossek
Korrektor: Riina Kasser

Suur tänu:

Virve Albri

Helje Eelma

Mai Einer

Aili Ermel

Villu Järmut

Tõnu Kaalep

Tõnis Kahu

Enn Kärmas

Ülle Meister

Kalle Toompere

Ülle Väli

Eesti Rahvusraamatukogu

Eesti Teatri- ja Muusikamuuseum

Kõik õigused kaitstud © 2010

Sissejuhatus

Kust küll kostab lärm?
Põrand põrub all.
Magada ei saa,
kärtsub, mürtsub maa.
Mis imelik masin see olla võiks,
mis niisugust lärmi teha võiks?
Jajaa, jajaa.

Mikronid „Üks imelik masin“, 1986
Sõnad: Gunnar Graps

Vinüülplaadiümbriseid võib vaadelda osana popkultuurist, masstootmise produktina, infoallikana omaaegse muusika, moe ja trükitehnika kohta jne. Järgnevad leheküljed kuuluvad vinüülplaadiümbristele, mis on Eestis tehtud nõukogude perioodil 1970. ja 1980. aastatel. Muusikat või salvestatud sõna, mis on helisalvestamise peamine eesmärk, käesolev vaatlus ei käsitle, vaid keskendub plaadiümbriste graafilisele disainile.

Eesmärk ei ole pakkuda ammendavat ajaloolist ülevaadet, pigem keskendutakse üksikutele individuaalsetele narratiividele, üles tähendades seda, kuidas plaadikujundajad ise 2007. ja 2008. aastal läbi viidud süvaintervjuudes kunagist olustikku mõtestavad: Ülle Meister, Virve Albri, Enn Kärmas, Villu Järmut, Helje Eelmaa, Mai Einer, Aili Ermel, Kalle Toompere. Tootmise köögipoolt valgustab omakorda intervjuu Ülle Väliga, kes töötas pikki aastaid Tallinna Heliplaadistuudios.

Eesti esimesel iseseisvusperioodil salvestati erinevates firmades ligi 2000 nimetust plaate. Nõukogude ajal salvestati eesti muusikat ja interpreete üleliidulise firma Melodija (*Мелодия*) filiaalina tegutsenud Tallinna Heliplaadistuudios kokku ligi 1000 plaadi tarvis: Tallinna Heliplaadistuudio toodang aastatel 1959–1989 on 952 vinüülplaati, aasta kohta tegi see keskmiselt 35 uut nimetust.

Tallinna Heliplaadistuudio loodi 1959. aastal. Kuni 1986. aastani omas Melodija helisalvestiste tootmise monopoli Nõukogude Liidus. Eesti vinüülplaate toodeti Riia Heliplaaditehases. Plaadiümbristel olid eesti- ja venekeelsed, hiljem vahel ka ingliskeelsed tekstid. Nõukogude Liidus

kasutati esialgu standardseid geomeetrilise mustriga plaadiümbriseid. Eesti esimese plaadikujunduse au kuulub Eesti Filmiarhiivi andmetel Marju Kuudi kümnetollisele “Aastaajad – valimik estraadilaule” 1970. aastast.

Vinüülplaat sümboliseeris läänelikku nautlevat tarbimisühiskonda, kuhu nõukogude inimene tahtis kuuluda. Siin idealiseeriti ühiskondi teispoole raudset eesriiet, usuti, et seal võisid kõik osta kõike ja kõik võisid teha kõike, mida nad tahtsid. 1970. aastatel muutusid Nõukogude Eestis kodumasinad, sealhulgas plaadimängijad, kättesaadavamaks. Kuid enamasti jõudsid need vaid parteiladviku ja kaubandustöötajate kodudesse. Suur osa inimesi elas tüüporterites ning nägi unelmate elu pigem Eesti Reklaamfilm klippides või Soome televisioonist. Eesti Reklamifilm on tootnud vaid ühe heliplaate reklaamiva klipi “Heliplaadid Tallinna Kaubamajast” (1980). 1984. aastast pärineb kaks grammofoni reklaami: “Grammofon Vega-110-stereo” ja “Grammofon Radiotehnika-101-stereo”.

Tallinna Heliplaaditehase heaks töötasid väga paljud kunstnikud, n-ö majakunstniku puudumise tõttu on plaadikujunduste stiil ja käekiri äärmiselt kirju. Üle tosina vinüülplaadiümbriseid on kujundanud Virve Albri, Ülle Meister, Raoul Koik, Ülle Veski, Villu Järmut, Kalle Toompere, Margus Haavamägi, alla tosina Enn Kärmas, Helje Saar (Eelmaa), Aili Ermel, Tõnu Soo, Tiit Koha, Mari Kaarma, Marje Tralla, Alar Ilo, Heino Kersna, Urve Liivamägi. Paljude eesti kunstnike kokkupuude valdkonnaga piirdub ühe või paari kolme plaadiümbrisega. Kõigi nende töö ja loomingu tunustamiseks ongi järgnevad leheküljed pühendatud.

Ülle Väli

Tallinna heliplaadistuudiosse läksin tööle 1983. aastal. Alguses olime Mustamäel helikassetitehase ruumides, seal oli meil väga kitsas. Siis kolisime vanalinna Niguliste (Kuninga) tänava majja, Poolakad olid restaureerinud terve maja ja Melodija maksis kõik kinni. Meie päralt oli kaks korrusetäit ruume, suur kunstinõukogu saal ja üks väike kaminasaal. Seal, kus praegu on restoran, asus siis Melodija pood. Töötajaid oli meil kokku umbes kümme.

Heliloojate ja interpreetidega käisime väga palju läbi. Kui neil oli heliplaadi kujundamise kohta mingi oma soov, siis mina pidin leidma kunstniku, kes selle professionaalselt valmis tegi, samuti pidi nalle foto meeldima. Ma teadsin, et Tõnu Soo armastab tõsist muusikat ja oskab väga suurepäraselt kirja teha. Villu Järmut-Enn Kärmas, nemad olid väga hea tandem. Kärmas tegi perfektseid fotosid, kõik olid vaimustatud. Eks selle järgi saigi valida, kes mida oskas kõige paremini. Mari Kaarma oli suurepä-rane joonistaja. Helje Eelma (tol ajal Saar) tegi joonistust koos kollaažiga. Helje oli hästi tundlik ja oskas kenasti teha. Teistmoodi kui Mari näiteks. Kalle Toompere ja Aili Ermel olid väga hea kompositsioonitajuga kunstnikud. Margus Haavamägi mängis fotodega – komponeeris need ühtsesse kujundusse koos šriftiga –, temal oli see väga tugev külge. Igal kunstnikul oli oma spetsiifika, vastavalt sellele sai neid valida ja tööd pakkuda.

Kõik kujundused käisid kõigepealt läbi kohalikust kunstinõukogust. Sinna kuulusid inimesed heliloojate liidust ja minu kaudu ka kunstnike liidust. Eks mina pidin vaatama, kes tunneks graafilist disaini kõige paremini. Kolm-neli esimest aastat, kui ma heliplaadistuudios töötasin, käis nõukogu päris tihedalt koos. Mai Einer oli raudselt, Heino Kivihall oli kirja vaatamas, fotograafia asjatundja Enn Kärmas. Umbes kuus inimest oli kokku, aga kui ma juba pooled neist kohale sain, siis oli täiesti piisav, et kolm kujundust üle vaadata. Salvestustega oli täpselt samamoodi – kunstinõukogu professionaalid kuulasid ära. Seejärel saadeti materjal Moskvasse, kus oli omakorda kunstinõukogu. Seal olid juba kõikide liiduvabariikide stuudiote tööd koos. Nõukogu kinnitas saadetud tööd ja alles siis said plaadid tootmisse minna. Värvilahutuse jaoks pidi kõik olema tehniliselt täiesti perfektne, eks nad natuke vaatasid ka sisulist külge. Sinimustvalget ei tohtinud muidugi olla ega mingit lausvihjet välismaale. Moskvas ka otsustati, milline on nõutud eksporditav, näiteks väga täpselt vaadati üle Hortus Musicuse plaadid,

sest need läksid välismaale müüki. Mari Kaarma ühe kujundusega oli probleeme, seal olid inglid. Ma seletasin, et need ei ole inglid, vaid heeroldid. Siis rahunes asi maha. Kunstinõukogus olid väga laia silmaringiga inimesed, oma ala professionaalid.

Värvilahutus tehti ka Moskvas ja edasi saadeti materjal Riiga trükki. Paar korda aastas käisime Riias ja vaatasime üle. Kui tekkis mingeid probleeme, saime need kohe lahendada, selles mõttes oli kontakt päris hea. Kui ma 83ndal stuudiosse läksin, siis tehti peaaegu kõike käsitsi. Tekst kleebiti kokku üksikutest tähtedest. Värvifotod tehti alguses täisformaadis, 30 x 30 cm. Kogu kujunduse saatsime Moskvasse tehniliselt eraldi: kirjad eraldi, fotod eraldi. Makett läks ka kaasa, see oli küll kokku monteeritud. Slaidid tulid veidi hiljem. 1986 läks asi edumeelsemaks – saime Moskvas suure portsu Kodaki filme ja ilmutusvahendeid. Ent Kodaki ilmutamist kohalikes fotolaborites ei tehtud, sest polnud võimalusi. Ilmutamise ajal pidi ruumi temperatuur olema 37 kraadi ja protseduur oli aeganõudev. Aga Margus Haavamägi koos isaga, kes oli ka väga hea fotograaf, said sellega oma kodus hakkama. Kohutavalt kõrged nõudmised olid kõikidele slaididele. Värvilahutus pidi hästi välja tulema, Moskva omadega oli kohati maadlemist kohe. Osalt slaidikvaliteedi pärast, aga ka meie mõne lahenduse pärast, ehkki tegelikult aktsepteeriti neid päris hästi. Trükitehniline baas oli Riias kehv. Kui nad tegid ekspordiks, siis ikka püüdsid parimat teha, aga meil oli värvide ja iga-suguste asjadega suuri probleeme. Vinüülplaatide enda kvaliteet sõltus väga tooraine kvaliteedist.

Melodija peakorteris Moskvas korraldati kaks korda aastas konkursse, eraldi plaadikujundustele ja helisalvestistele. Need olid mõeldud kunstiliste toimetajate ja helirežissööride töö tunnustamiseks. Konkursil oli oma žürii, kelle koosseisu kuulusid kaks Moskva professionaalset disainerit, üleliidulise studio peakunstnikud, peatoimetajad ja firma direktor. Stuudiote esindajad olid ka võimaluse korral kohal ja andsid vajadusel seletusi ning võisid ühtlasi ka kõik probleemid ära rääkida. Hiljem tegi žürii kinniste uste taga otsuse ja jagas preemiad välja (ühe esimese, kaks teist ja kolm kolmandat kohta). Vene inimene on teistsuguse stiilitaju ja silmaga, aga nad respektērisid Baltikumi maitset väga. Me konkureerisime lätlastega päris palju, neil oli superhäid fotograafe ja üldse oli Lätis tase päris kõva. Muidugi oli Moskva ka igati kõrgtasemel.

Võin öelda, et ma ei tulnud kunagi ilma ühegi preemiata ära. Ja kui võitsime kolmanda koha, siis ma sain helikas-setitehase direktori Väino Verlini käest riielda, et kuidas seekord nii halvasti. Rahalised preemiad olid väga suured selle aja kohta. Esimene preemia oli 400 rubla. See oli päris kobe summa, kui arvestada, et keskmine kuu-palk oli 120 rubla. Preemia maksti stuudiole. Selle eest ostsime vajalikke asju – vatmanit, akvarellpaberit, kunstnikele värve. Kunstnik raha enam ei saanud, sest plaadikujunduse eest maksti talle honorari 140 rubla puhtalt kätte. See oli üle kuupalga ja praeguse ajaga võrreldes päris hea teenistus. Fotograafi tasu läks veel eraldi. Kui fotograaf ja kunstnik töötasid ühise tandemina, siis nad jagasid honorari ise omavahelise kokkuleppe alusel. Plaadiümbrise kujundamine oli tegelikult päris nõutud töö neile, kes seda hästi teha oskasid. Ja minul oli mõnikord ka vaja, et kiiresti. Tähtaeg kummitas ju.

Ega see Moskvasse sõit nii lihtne ei olnud, öömaja leidmine ja kõik muu sinna juurde. Kolm päeva pidi kohal olema. Vahel ei saanud minna ka, aga üldiselt ma teadsin, et kui kohal ei ole, siis hakatakse surkima. Ma siis ikka püüdsin käia. Koostöö Moskva oli väga hea. Kui mingi probleem oli, siis helistati ja püüdsime asja ära lahendada. Ja samamoodi ka Riias, kus toodeti Baltikumi plaadid. Meil oli töö kirjanuslik ja keeleteimetaja, tema tegeles tekstide ja tõlgetega. Tekstiladu tehti kõik Moskvas, neile saadeti ainult masinakirjas paberid. Ja seal võis ju väga lihtsalt eesti keelega eksida. Lätlastel nii palju aimu ikka oli, et kui neil mingi kahtlus tekkis, siis nad helistasid.

Meil oli Vene ajal plaanimajandus sada protsenti. Plaani ületada ei olnud tarvis. Iga kuu oli vaja ära saata kaks või kolm plaati. Isegi niimoodi, et salvestus polnud valmis, aga me suutsime oma Moskva toimetajale ära rääkida, et helimaterjal tuleb hiljem. Aga kujunduse pidin ma raudselt ära saatma! See oli näitaja. Muidu ei saanud terve stuudio preemiat. Alguses, kui ma heliplaadistudiosse tööle läksin, tegime iga kuu kaks suurt ja ühe väikese plaadi. Väikesed tehti debüütlaatideks. Ja lasteplaatide tehti väikseid. Heliloojate liit pani kokku kahe aasta kava. See oli üles ehitatud valdkondade kaupa – kerge muusika, sümfooniline ja kammermuusika, ooper, sõnalised plaadid lastele ja näitlejatele, lavastused. Meie oma töötajatega käisime materjali läbi, mida üldse ette näidata, heliloojate liidu inimesed siis selekteerisid ja lõpuks kinnitas plaani kultuuriministerium. Loomulikult pidi

tähistama niinimetatud punaseid aastapäevi. Eks meil oli ka materjali, mis selleks sobis. Näiteks sari „ELKNÜ preemia laureaate“ – kujundus oli vastav pealkirjale, aga kava ja esitajad olid oma aja populaarsed isikud (A. Oit, G. Taniel, U. Naissoo, V. Ojakäär, J. Joala, T. Mägi, H. Lääts, U. Loop, V. Kuslap). Mingit erilist poliitilist survet ma materjali valikul küll ei tundnud. Tihe koostöö oli ka raadioga. Kasutasime ära nende helisalvestusi ja nemad kasutasid meie omi.

Venemaal kuulsaks saanud muusikute plaate jõudis ka üleliidulisele turule. See materjal salvestati ja pandi kokku Moskvas. Meie plaadid olid mõeldud Eesti turule. Oli ka nii, et tegime publikut arvestades kaks eraldi plaati – eesti-keelse ja venekeelse, peal erinevad laulud ja kujundus.

Eesti Vabariik ei olnud huvitatud heliplaadistudio toetamisest. Ka kultuuriministerium ei tahtnud meid rahaliselt oma hõlma alla võtta. Mõtlesime siis, et kui meil on olemas nii professionaalne kaader, miks siis mitte edasi teha. Loodigi aktsiaselts Forte. Olime Eestis esimesed, kes CD-de väljaandmisega süsteemselte tegelema hakkasid. Alguses toetas meid natuke kassetitehas, siis hakkas tegutsemine rahade taha jääma. Algapital peab väga suur olema, et heliplaate välja anda. Kui ükskord turustama hakatakse, alles siis hakkab midagi tagasi tulema.

Jüri Üdi. 197-?
Kujundus Urve Liivamägi
18,5 x 18,5 cm

Viivi Luik. 197-?
Kujundus Urve Liivamägi
18,5 x 18,5 cm

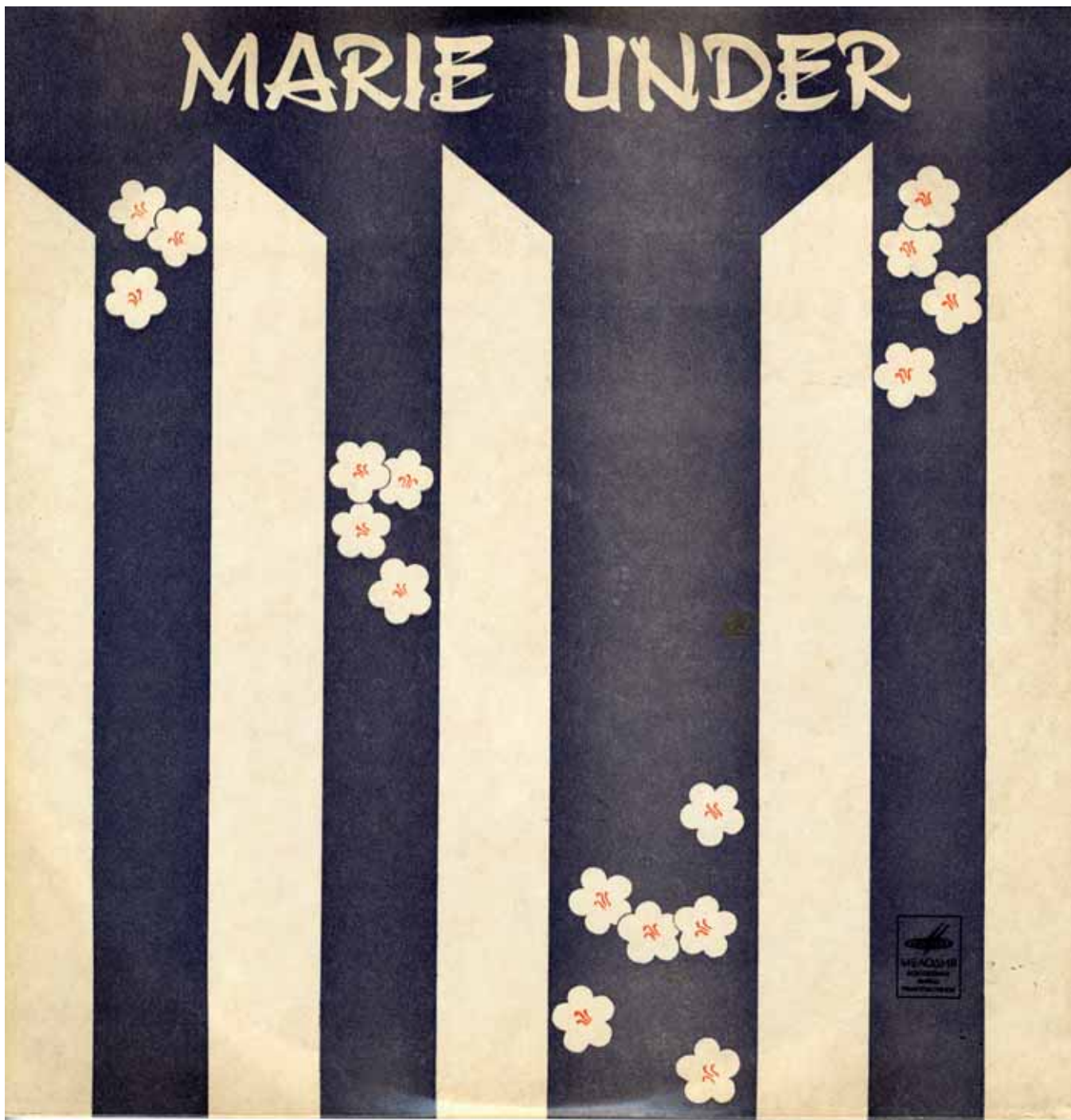

Miliza Korjus. 1973
Kujundus Heino Kersna
31 x 31 cm

Miliza Korjus. 1973
Kujundus Heino Kersna
31 x 31 cm

Marie Under. 1971
Kujundus Tõnis Vint
31 x 31 cm

Juhan Liiv. 1977-?
Kujundus Jüri Arrak
31 x 31 cm

Marie Under. 1981
Kujundus Mai Einer
31 x 31 cm

Ülle Meister

Õppisin ERKIs (Eesti Riiklik Kunstiinstituut, praegune Eesti Kunstiakadeemia) graafikat. See oli aastatel 1967–1973. Kolmandal kursusel valisin erialaks raamatugraafika. Diplomitööks oli aabits, kukepildiga kaanel. Praegu on imelik mõeldagi, et selline suur töö kätte anti. Õpikute kujunduses olid oma reeglid – **FOCT**-id. Need määrasid, kui suur ja paks kiri peab olema esimeses klassis, kui suur teises klassis ja nii edasi. Tuli kasutada plokk-kirja. Mina küll võitlesin selle vastu, et ärme tee nii rasket ja paksu kirja, ega laps ei ole ju pime. Aga kui oli ette nähtud, siis nii pidi olema!

Kirjatunnis õppisime mõnda klassikalist kirja, gooti kirja ja laisule kirja. Üks ülesanne oli näiteks selline, et tuli valida mingi vanasõna ja teha sellest kirjekompositsioon. Seda tundi andis Raul Koik. Tema oli hästi karm. Kui midagi untsu läks, siis pidi hakkama jälle otsast peale. Parandada valge guašiga, nii et see välja ei paistaks, ei saanud. Eks ma siis muutusin väga osavaks žiletiga parandamises. Kõigepealt löikad tähe serva siledaks ja seejärel löikad poolviltu pleki ära. Žilet pidi muidugi hästi terav olema. Tüpograafia õppejõud oli Hans Treumann, tõeline vana kooli härrasmees, õpetas peale teoreetilise poole ka praktilist teksti ladumist. See käis nii, et tinast tähemärgid laoti spetsiaalsele alusele ükshaaval ritta. Laduma pidi tagurpidi, et trükkides tuleks õige. Paul Luhtein andis eriala kompositsiooni. Kui läksid tundi ilma kavanditeta ja ütlesid, et ma mõtlesin, siis vastas ta alati, et kunstnik mõtleb paberil.

Luhtein ise oli Leipzigris õppinud, tal olid sidemed ja ta oskas Moskva ka läbi saada. Kummaline on siinjuures, et ta ei olnud üldse parteilane, aga ta oli äärmiselt enesekindel ja kui ütlemiseks läks, siis vist kõik arvasid, et tal on väga tugev seljatagune, miks see mees muidu nii julge on. Luhtein tegi iga valitsuse ajal väarikalt oma tööd. Vabariigi ajal tegi aumärke ja Vene ajal läks tema lainelipu kavand läbi. Siis olid veel moes auaadressid, neid telliti temalt päris palju, ka Moskva tähtsatele mees-tele. Tihti tuli suur töö valmis teha ühe ööga, sest lihtsalt oli vaja. Tema oli igas mõttes kõva tegija ja kõvas hinnas ka. Vanahärra oleks võinud rohkem tunnustust saada oma tegemiste eest. Tal oli fenomenaalne mälu ja tema mälestused olid detailrikkad ja täpsed, lausa rõõm oli neid kuulata.

Luhtein oli alati omade eest väljas. Tema teene oli ka see, et tekkisid meie tudengite vahetusrühmad. Rein Mägar, Enn Kärmas ja Illimar Paul käisid Saksamaal Leipzigi Graafika ja Raamatukunsti Ülikoolis õppimas. Pärast teist kursust kolm aastat. Kui lubati minna, siis ikka poistel. Tüdrukuid hästi ei tahetud lasta, et lähevad ära mehele ja ei tule tagasi. See võib olla ka rahvalegend, ega ma täpselt ju tea. Meie käisime oma vahetusrühmaga neil 1971. aasta suvel külas. Vahetusrühm tähendas seda, et pärast neljandat kursust oli meil ja sama kursuse nahk-ehistöö tudengitel võimalus umbes paar nädalat olla Leipzigi kooli külalised. Saksa tudengite rühm tuli siis hiljem meile külla. Ma kuulasin seal kooli ühikas esimest korda elus stereoklappidega muusikat. Kes need klapid pähe sai, see vajus õndsas näoga tugitooli ja hoidis veel kahe käega kinni ka, et keegi ära ei võtaks. Meid rabas see, kui tohutult oli Leipzigi koolis võimalusi – sügavtrükipresse ja litopresse, siiditrüki ruum ja igasuguseid muid värke. Meie koolis oli ainult üks litopress ja sellele oli saja-aastase juubeli puhul lint külge pandud, nii et kasutada ei saanudki. Siiditrükk oli siis meie jaoks täielik eksootika. Imestasime, et sakslastel on nii hea tehnika, aga omavahel sosistasime, et vaata, kui nirusid pilte nad teevad. Minu arust tehti meil palju põnevamaid asju.

Pärast instituuti töötasin kirjastuses Valgus õpikute kunstilise toimetajana. Plaadikujundused tuli teha õhtusel ajal pärast tööd. Üritasime ennast ikka kursis hoida sellega, mis mujal sünnib. Tol ajal oli võimalik tellida näiteks Saksa DV ajakirja Neue Werbung. Päris hea oli ka Poola ajakiri Projekt, mis oli väga korraliku trükiga. Nendest sai vaadata just erinevaid graafilisi lahendusi. Kamba peale tellisime, nii et üks tellis ühte ja teine teist ajakirja. Lääne raamatuid sai suhteliselt vähe näha. Disainiraamatuid hakkas liikuma siis, kui n-ö ukse pragu oli juba olemas. Lääne vinüülplaatidest oli saada klassikalist muusikat.

Teinekord oli nii, et nägid kuskil mingit lähedalt kirjutatud sõna, mõnes vanas ajakirjas või karbi peal, ja siis löid kohe käärid sisse. Raamatukogus ma nii ei teinud, kuigi räägiti, et oli ka selliseid inimesi. Niimoodi sai huvitavaid kirju, aga kui juhtus, et mõni täht oli puudu, siis pidid selle ise teiste eeskujul joonistama. Põlve otsas tegemist ja jalgratta leiutamist oli palju. Hiljem hakkasid liikuma kirjakataloogid, millest mõni fotograaf või keegi tuttav pildistas eri kirjatüübid maha. Siis löikasid-kleepisid teksti kokku ja lasid fotograafil uuesti maha pildistada. Selle

sai originaali peale panna, ega muud varianti polnudki. Seejärel tulid Villu Tootsi kirjaraamatud, kust sai näpuga järke aetud. Kirjakataloogide kasutuselevõtt oli isegi suur edasiminekuks, ühtäkki nägid kõiki neid erinevaid fonte, mis olid olemas. Groteski kohe terve rida variante! Hiljem tulid Letraseti A4-suuruses kirjad nagu klepppildid, neid sai hõõruda, siis kleppusid tähed aluspaberi külge. Aga need olid kalleid. Ja mõnikord olid lehed ära kuivanud ja siis jäid osal tähtedest nukid ja täpid puudu. Need tuli ise käsitsi juurde joonistada.

Kui töö trükist välja tuli, võis alati oodata ebameeldivaid üllatusi, paar millimeetrit värvide nihkumist tuli tihtipeale ette. Kontuuriga tehtud asjad püsisid natuke paremini koos. Peeneid ja pastelseid nüansse ei saanud endale üldse lubada. Iial ei teadnud, mis sealt tuleb. Vahel ei õnnestunud trükikojas filtritega pildistamine värvilahu- tuse jaoks. Siis sealsed retušeerijad joonistasid pilte üle ja pärast selgus, et raamatus on lastel silmad veidi vale koha peal. Tavaliselt püüdsin kasutada täisvärvi või hästi kirkast värvi. Paber oli mingil ajal nii närakas, võttis värvi sedasi sisse, et läks täiesti klimpi. Vahel oli küll niisugune tunne, et viska värvid ja pintsliid nurka ning mine mõne muu töö peale. Aga siis tulid koju, istusid natuke aega nurgas ja tegid papi peale ühe sõejoonistuse, et ennast maha laadida. Teadmisega, et see on vähemasti enda tehtud, keegi teine ei ole midagi untsu keeranud. Kord oli lasteraamat kahest koerakutsikast – „Tiksi, Topsis ja Tedi“. Lugu algas sellega, et oli kaks täiesti ühesugust ilusat helehalli kutsikat. Mina tegin tiitellehele suure pildi kahe kutsika ja poisiga. Ja ma ei tea, kuidas see suudeti trükkida nii, et üks kutsikas oli roheline ja teine lillakas- sinine! Raamatupoodi läksin alati külge ees, süda värises sees – issand, mismoodi see tulnud on!

Ebasoovitavad pildid võeti tollal raamatust välja. See oli tegelikult tsensuuri praak, sest enne trükkiminekut käis kogu materjal Glavlitist läbi. „Kolumatsi“ raamatust eemaldati kunagi üks leht, sest seal olid inglid. Kogu tiraazil võeti leht vahelt välja. Kord oli ühe raamatu kaanel lumehelveste pilt ja sellest tuli jälle jama, sest lumehelbed olid kuusnurksed. Keegi siis käis õigustamas, et viisnurk- seid lumehelbed pole olemas.

Oma vanu töid on nüüd naljakas vaadata, selline tunne, et võtaks kätte ja teeks uuesti. Tagantjärele tundub kõik, mis Vene ajal oli ja kuidas siis tööd tuli teha, täiesti nalja- kas, uskumatu ja pöörane. See oleks olnud nagu kellegi teise elu.

Pioneerilaule. 1976
Kujundus Ülle Meister
31 x 31 cm

ESTER MAIGI

Ester Magi. 1975
Kujundus Raoul Koik
31 x 31 cm

Eino Tamberg

KONTSERT TROMPETILE
JA ORKESTRILE
SUIT BALLESTIST
„JOANNA TENTATA“

Eino Tamberg. 1975
Kujundus Raoul Koik
31 x 31 cm

Jaak Joala. 1976
Kujundus Raoul Koik
31 x 31 cm

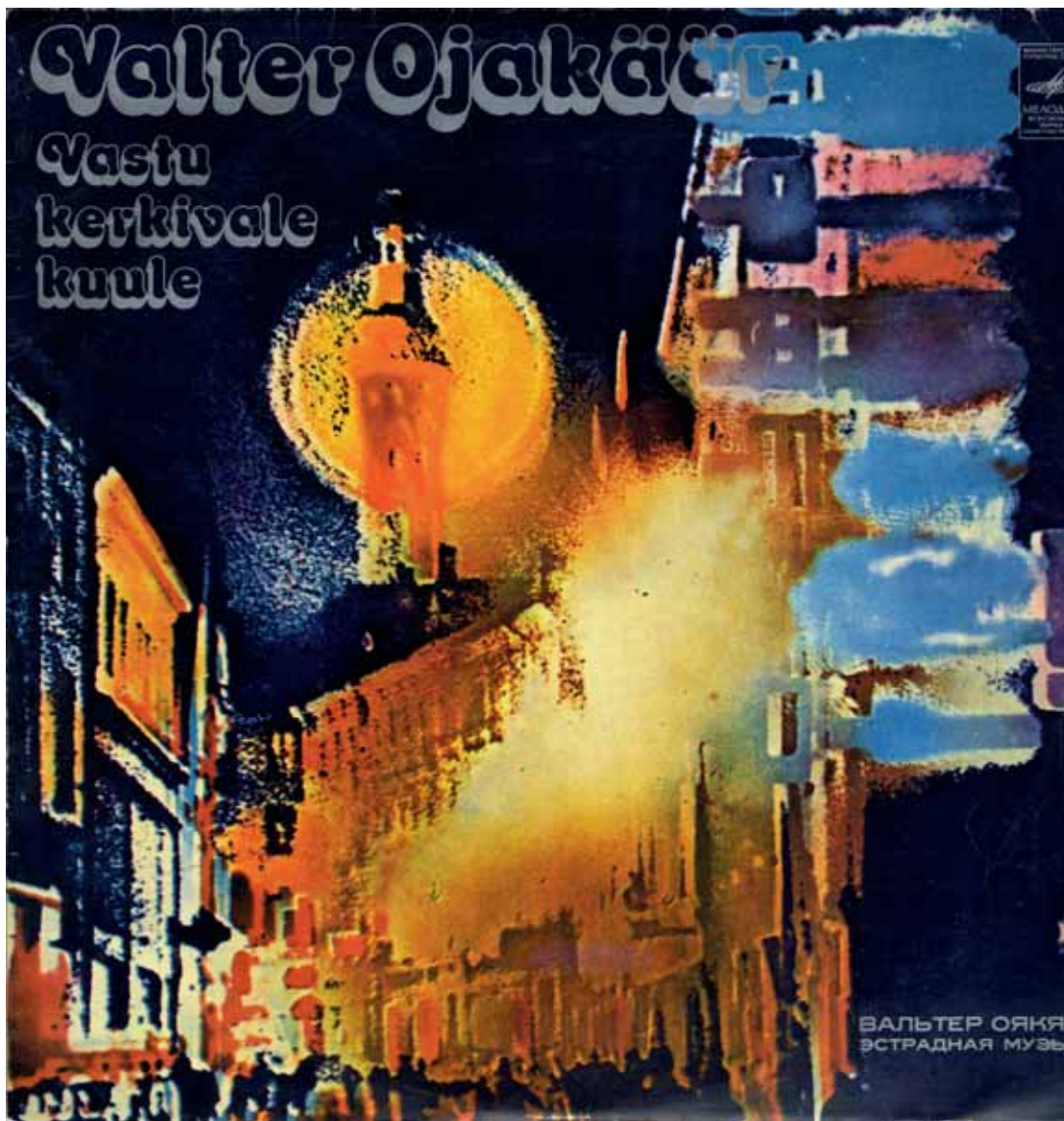

Jaak Joala. 1972
Kujundus Kurt Einberg
18,5 x 18,5 cm

Kukerpillid. 1976
Kujundus Taivo Linna
18,5 x 18,5 cm

Valter Ojakäär. 1977
Kujundus Heino Kersna
31 x 31 cm

Johannes Semper. 1975
Kujundus Heino Kersna
31 x 31 cm

Virve Albri

Õppisime nii-öelda pintsli ja sulega nikerdama, peale selle veel kompositsiooni, raamatukujundust ja -illustratsiooni. Valisin tarbegraafika just heliplaadiümbriste pärast. Tarbegraafika tähendab üldiselt mitmesuguste pakendite kunstilist disaini. Meie õppejõud oli professor Paul Luhtein. Ta nõudis, et me joonistaksime pintsli ja vaba käega millimeetripaberi peale erinevaid mustreid, kusjuures ääred oleksid sirged ja töö absoluutselt korrektne. Kui läks üle serva, siis tuli hiljem žiletiga korrigeerida. Valget gvašši parandamiseks ei tohtinud kasutada. Luhtein oli range, aga kui oli mingi pidu, siis ta tuli alati ise ka, konjakipudel kaasas.

Minu diplomitööks olid heliplaadiümbrised. Väga palju tuli teha käsitööd. „Tallinna Kammerkoori“ kujunduses on kasutatud mustvalget fotot vanast raidkivist ja kiri on konstrueeritud vanaaegse šrifti järgi. Heino Jürisalu plaadi juures kasutasin linoolitehnikat. Erinevad linooliplaadid on sisse uuristatud ja käsitsi trükitud. Selle plaadi ümbris on tõmmatud Gutenbergi pressil erinevate värviplaatidega, hõbedane kiri „Heino Jürisalu“ sai peale instituudi trükikojas. Graafikakateedris on praegugi alles lametrükipress, mida sai tõmmata nii, et üks jalg oli vastu seina toetatud. „Eesti rahvalaule“ on tehtud sügavtrükitehnikas (ofort, akvatinta) ja siis söövitatud osa kohti tumedamaks, kiri on jäetud heledaks. See kahjuks ei ilmunud.

Teekond oli väga pikk, enne kui plaat trükki jõudis. Tallinna heliplaadistudios oli kunstinõukogu, kui sealt läks kujundus läbi, siis saatis studio töö edasi Moskvasse. Moskvas oli veel üks kunstinõukogu ja pärast seda saadeti plaat lõpuks Riiga trükki. Heliplaadistudio kunstinõukogus käisid Heino Kersna, Villu Toots ja teised kunstnikud, kes valdasid šrifti ja kunstilist kujundust. Sinimustvalget kombinatsiooni ei tohtinud kujunduses olla. See oli reegel.

Tolleaegne trükitehnika ei olnud alati tasemel, seetõttu juhtus apsakaid – värvid ei tulnud trükist sellised nagu originaalis või läksid mõned kirjad kaduma. Hilisematest töödest läks kehvasti plaadiga „Bruno Lukk“, samuti väikeste plaatidega „Pill kutsub“. Punane P-täht on mingi roosa, tausta toon on läinud liiga tumedaks ja kõigub erinevatel plaatidel kõvasti, mõni on kollakas, teine hallikas. Mustvalged asjad tulid omal ajal hästi välja. Näiteks „Ruja“. Anti ansambli foto, ma panin kirja juurde ja muud ei olnudki teha. Sarjast „Soome-ugri rahvaste laule“ ilmusid „Vadja ja isuri rahvalaule“ ja „Ersamordva rahvalaule“. Nende plaatide toimetaja oli Ingrid Rüütel. Tema oli siis kunstinõukogus, kui kujunduse arutus toimus. Plaadiümbrisel taheti näidata rahvareidide ja piirkonda, kus neid kantakse. Ma pidin rahvareidide uurima, kõik tuli käsitsi kokku nikerdada. Sellega oli palju tegemist. „Trika Treil“ oli kaks osa. Esimesel oli kaanel tume- ja helesinisega lill, keskelt oranžikaspunane. Kavand tuli väga hästi välja, aga trükikojas see ei õnnestunud. Oli ainult punane kontuur, keskelt valge. Teine osa oli punaste värvidega, see tuli ilusti. Et kaanekujundus enam-vähem sobiks, siis kuulasin alati enne muusikat. Lasteplaatide puhul pidin vaadata, et ümbris oleks lihtsalt erk ja värviline.

Ruja. 1979
Kujundus Virve Albri.
Foto Harry Egipt
18,5 x 18,5 cm

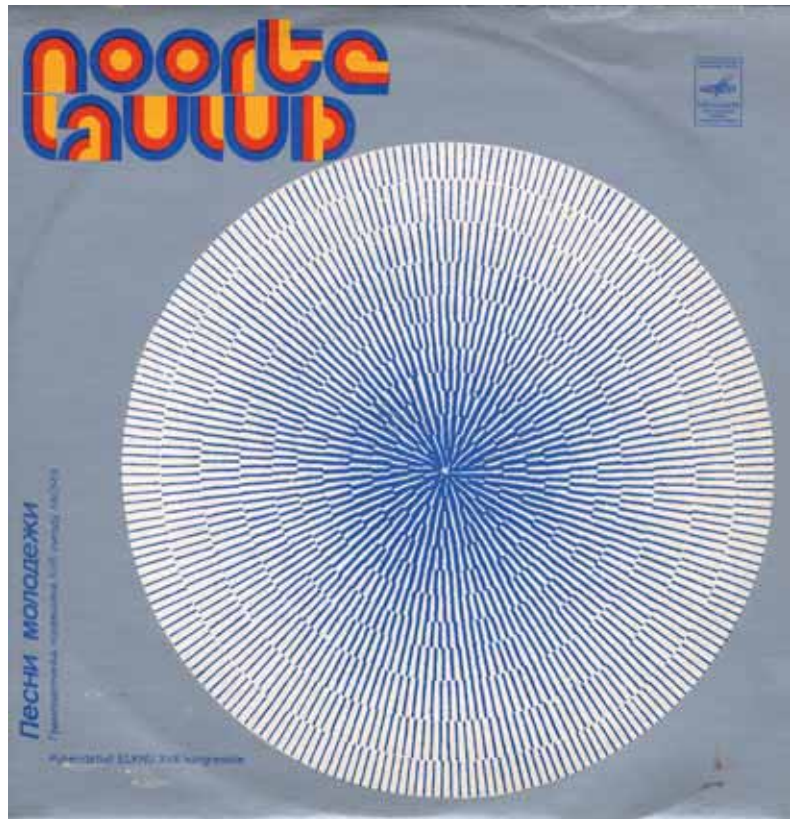

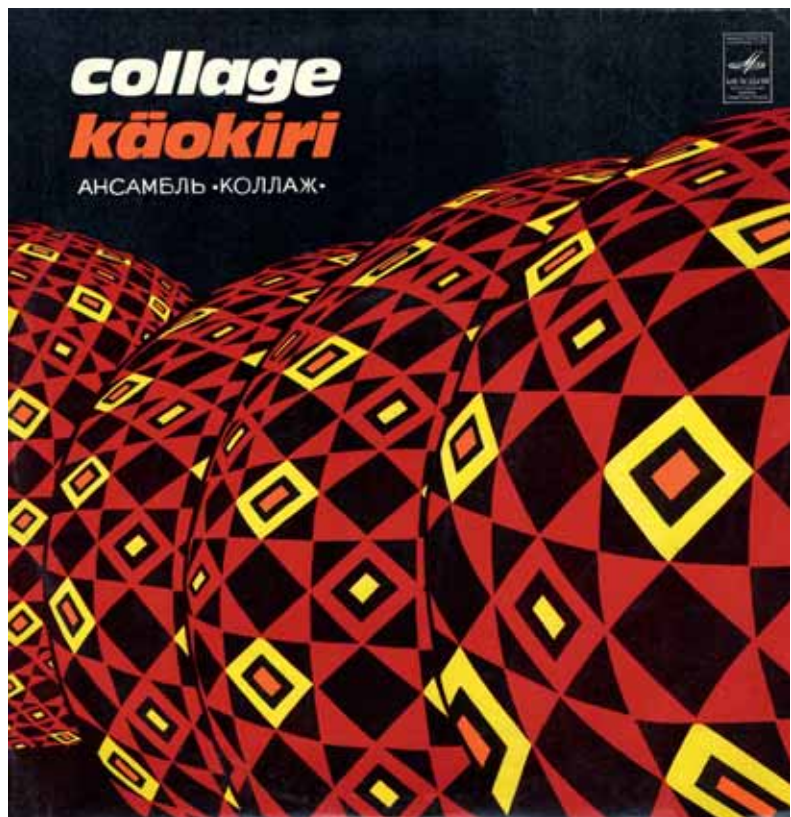
Marju Kuut, Uno Loop. 1977
Kujundus Marje Tralla
31 x 31 cm

Eesti poplauljad. 1979
Kujundus Tiit Veermäe
31 x 31 cm

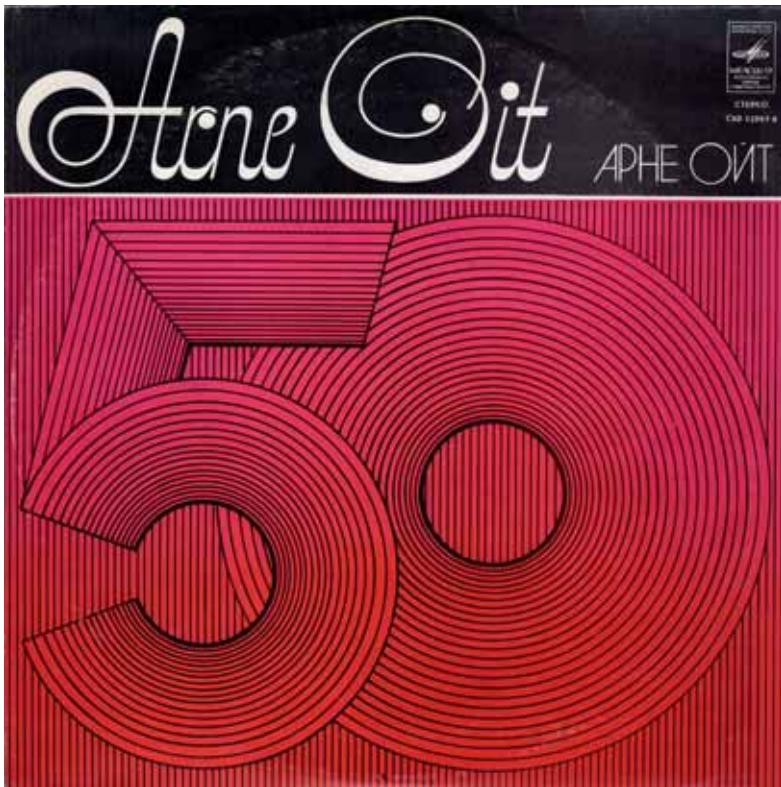

Noorte laulud. 1978
Kujundus Mart Peri
31 x 31 cm

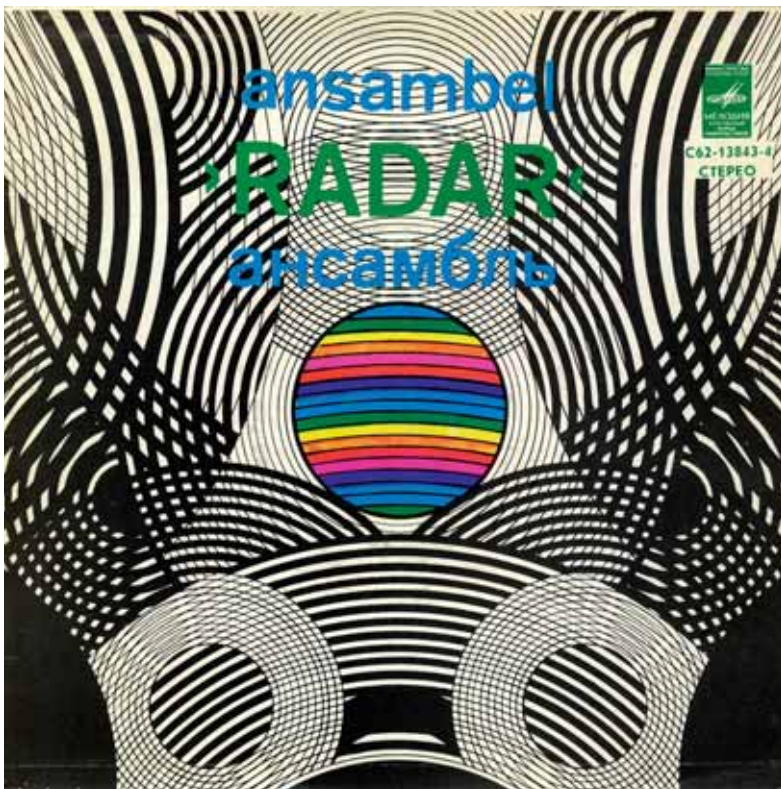

Collage. Käokiri. 1978
Kujundus Kuulo Vahter
31 x 31 cm

Arne Oit 50. 1979
Kujundus Kaja Truupõld
31 x 31 cm

Radar. 1980
Kujundus Kaja Truupõld
18,5 x 18,5 cm

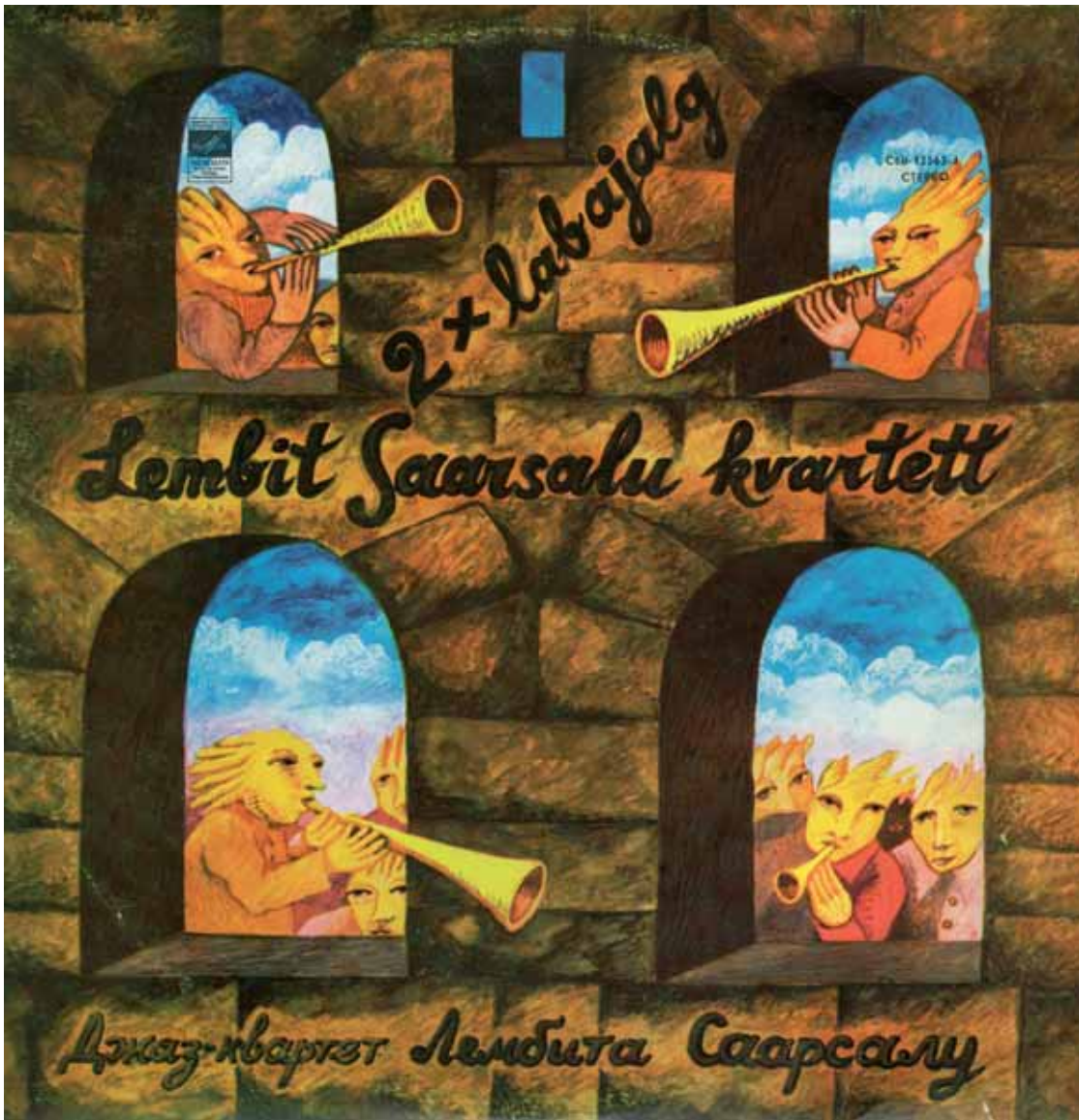
ПЕСНИ О СТРОИТЕЛЯХ

М62-41773-4
МОНО

Laule ehitajatest. 1979
Kujundus Ulla-Britta Sampu
18,5 x 18,5 cm

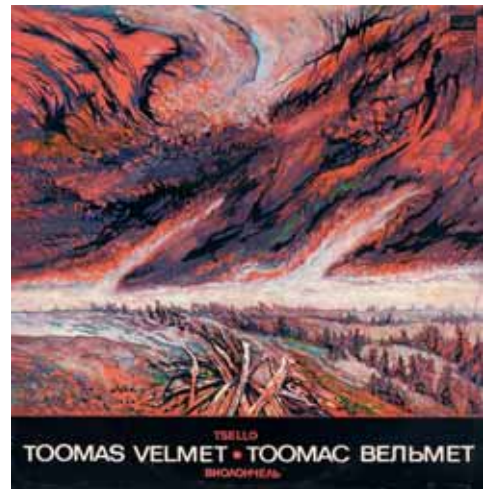
Lembit Saarsalu kvartett. 1981
Kujundus Jüri Arrak
31 x 31 cm

Cyriillus Kreek. 1981
Kujundus Tiit Päsuke
31 x 31 cm

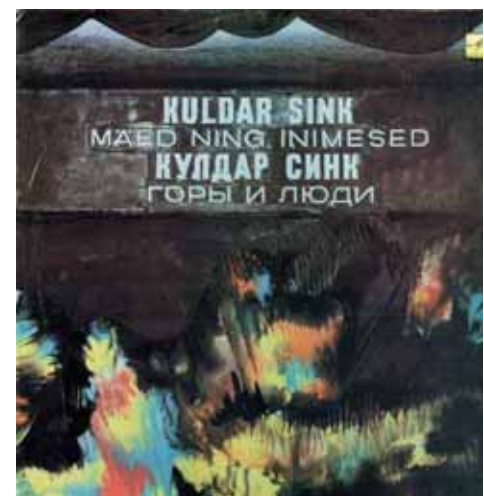
Toomas Velmet. 1981
Kujundus Kristiina Kaasik
31 x 31 cm

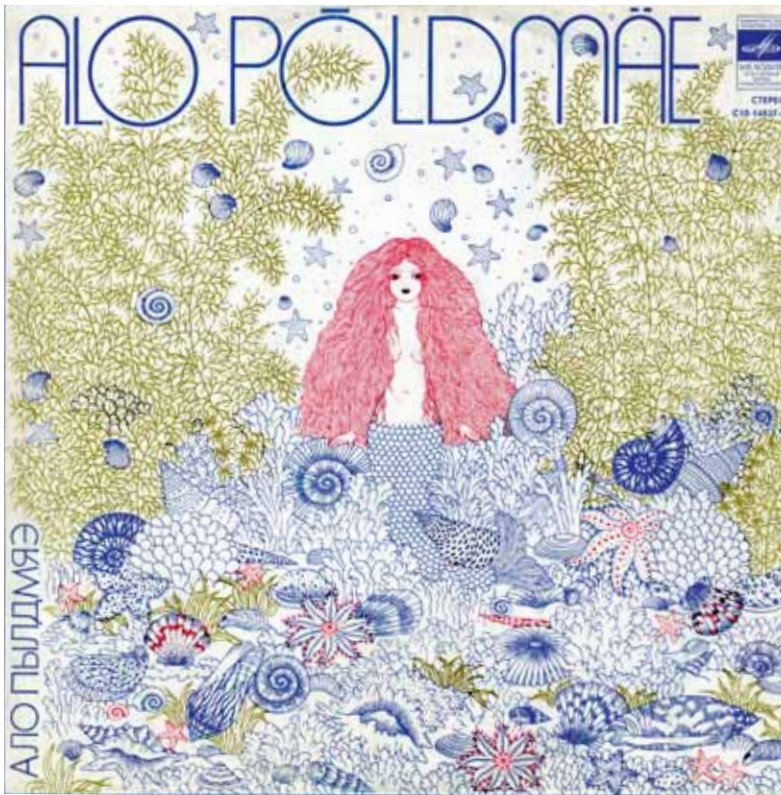
Sass Suumann. 1982
Kujundus Peeter Mudist
31 x 31 cm

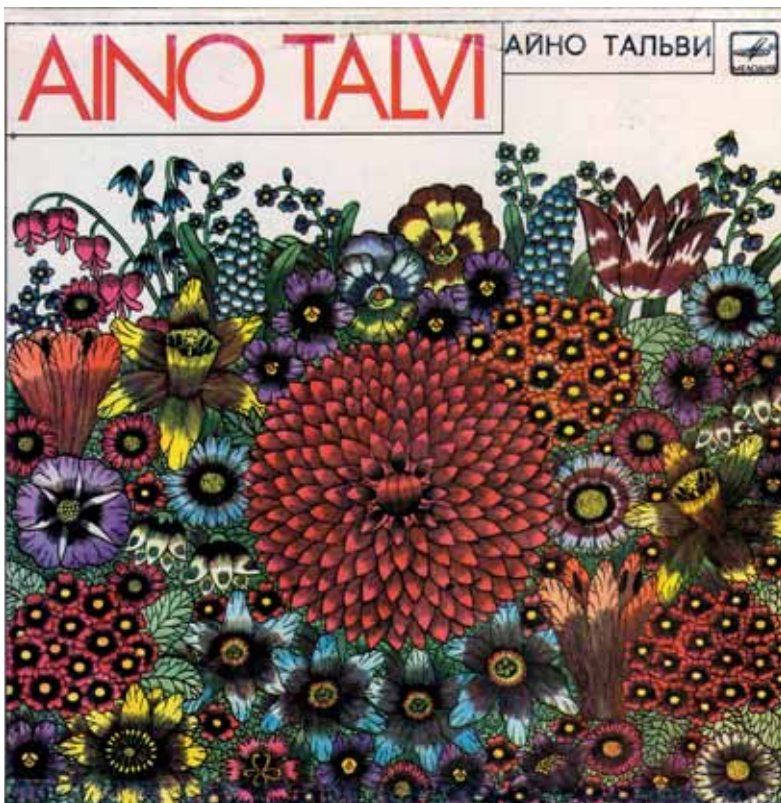
Kuldar Sink. 1985
Kujundus Jüri Palm
31 x 31 cm

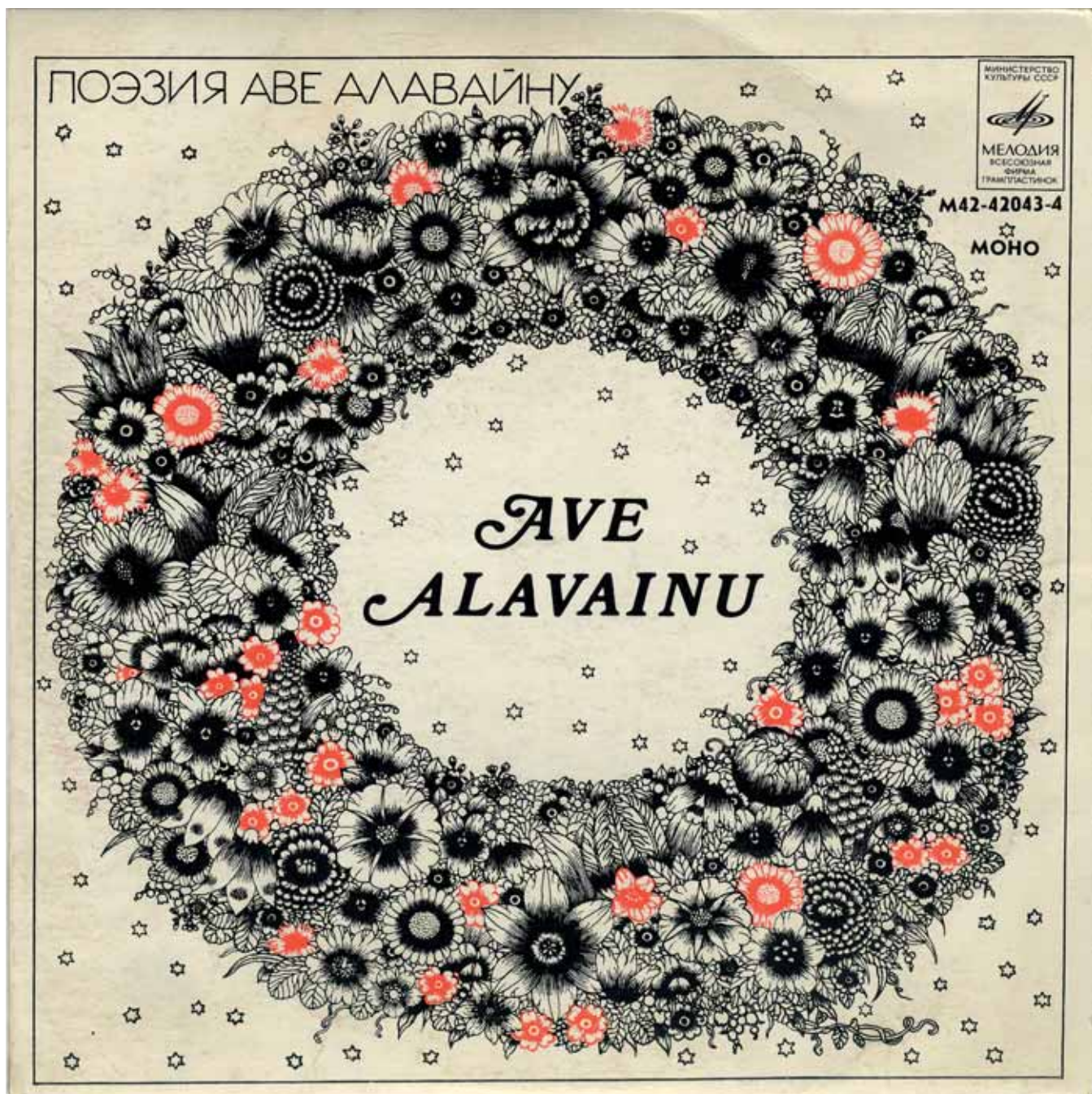

Alo Põldmäe. 1981
Kujundus Maara Vint
31 x 31 cm

Aino Talvi. 1983
Kujundus Maara Vint
31 x 31 cm

Ave Alavainu. 1979
Kujundus Maara Vint
18,5 x 18,5 cm

Jaan Rääts. Marginaalid kahele klaverile. 1986
Kujundus Tõnu Soo
31 x 31 cm

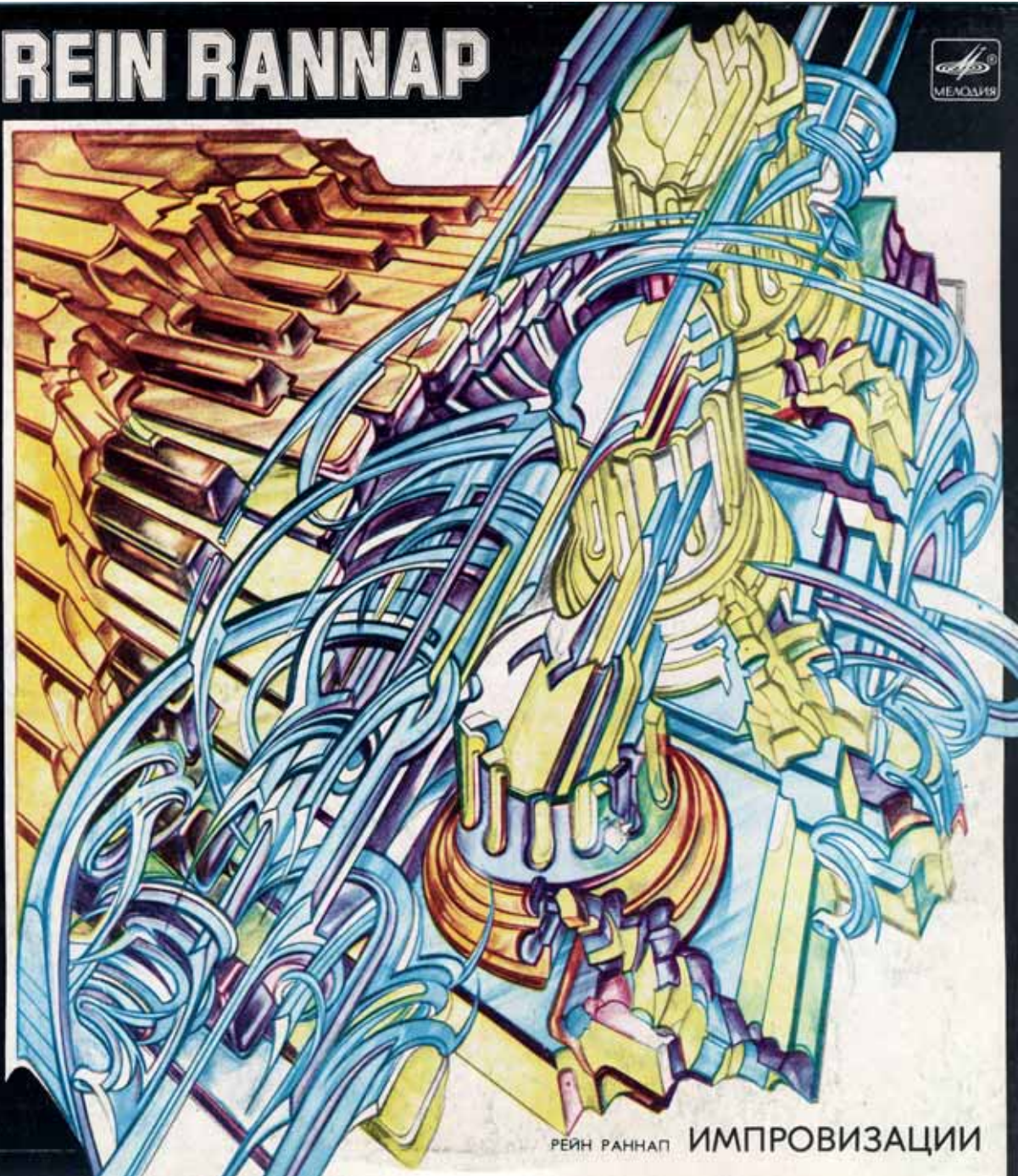
Leigarid. 1982
Kujundus Tõnu Soo
18,5 x 18,5 cm

REIN RANNAP

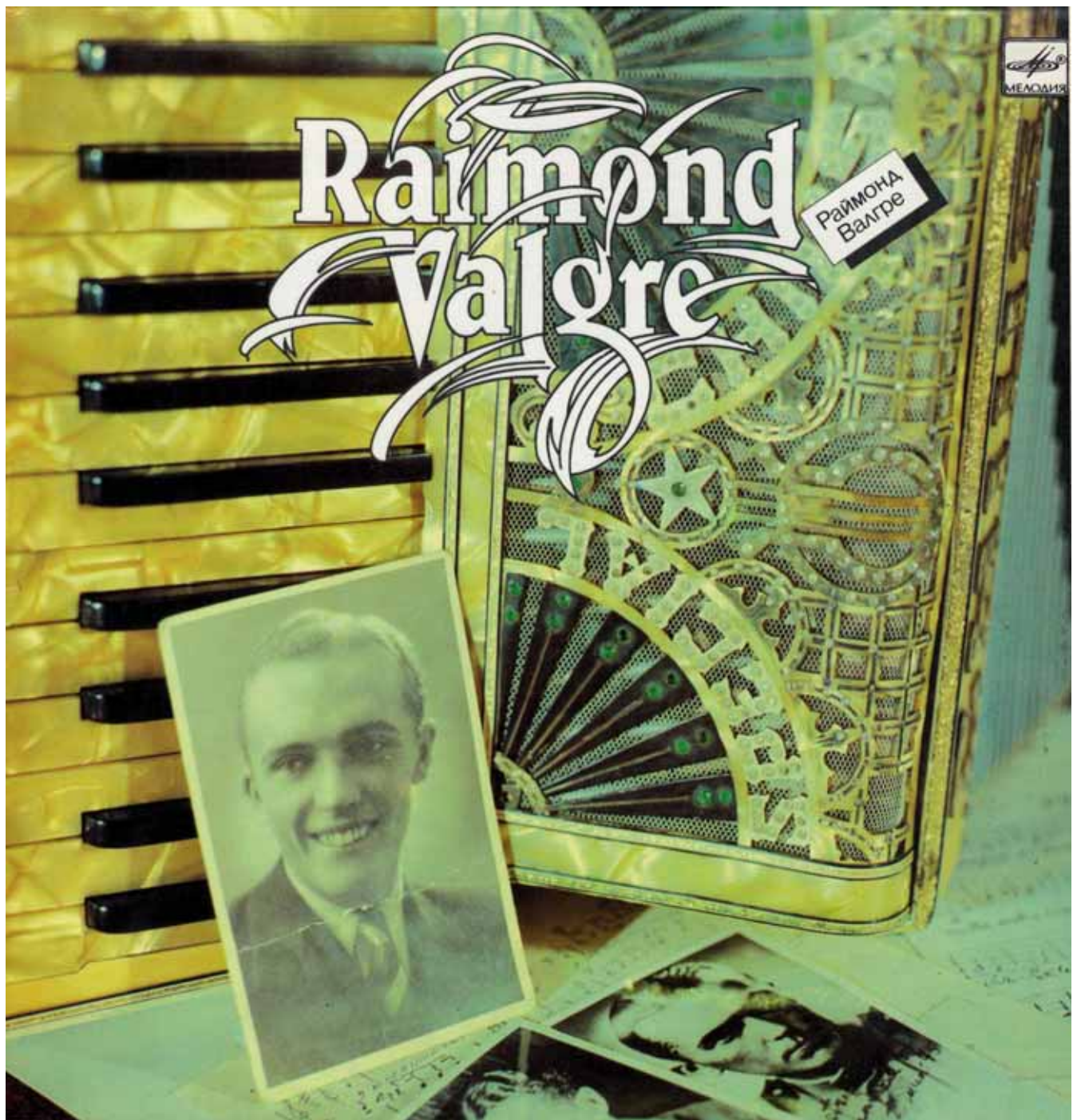
IMPROVISATSIOONID

РЕЙН РАНАП ИМПРОВИЗАЦИИ

Rein Rannap. Improvisatsioonid. 1983
Kujundus Tõnu Soo
31 x 31 cm

Raimond Valgre. 1987
Kujundus Villu Järmüt
Foto Enn Kärmas
31 x 31 cm
Ülelildulise heliplaatide konkursi preemia

Enn Kärmas

Moskva saatis igal aastal umbes kolmsada tudengit Saksa-
maale õppima. 1968. aastal olime Eestist meie kolm: mina,
Rein Mägar ja Illimar Paul. Konsulaadis öeldi kohe välja, et
lähetuse eesmärk on propageerida nõukogude elulaadi. Et
sõit üldse võimalikuks sai, oli tegelikult graafika kateedri juha-
taja Paul Luhteina teene. Tema oli õppinud Leipzigi Graafika
ja Raamatukunsti Ülikoolis enne Hitleri võimuletulekut, umbes
kolmekümnendatel, ja ta unistuseks oli sinna kooli veel ini-
mesi saata. Luhtein oli olnud graafika kateedri juhataja väga
pikka aega ja küllaltki heades suhetes toleaegsete võimu-
esindajatega. Ta oli kujundanud neile hulganisti auaadresse
– küll Tallinnasse, küll Moskvasse (Gromõkole, Kirilenkole jt).

Sõitu Saksamaale hakati pikalt ette valmistama. Moskva
jaoks sobisid ainult need kandidaadid, kes olid juba kaks
kursust siin lõpetanud. Luhtein arvestas sellega, aga ta valis
ikkagi igalt kursuselt inimese. Mina olin siis juba Peda (Tal-
linna Pedagoogilise Instituudi) lõpetanud ja ühe aasta töö-
olnud. Töötasin pioneeride palees fotingi õpetajana ja osa-
lesin ka fotoklubis. Klubi käis koos kolmapäeviti kell kuus, ligi
sadakond inimest oli. Kuulasime loenguid, Rein Maran oli
lektor, samuti Andrei Dobrovolski. Iga kord võtsime ka oma
pilte kaasa. Väga huvitavad üritused olid. Kui Luhtein hak-
kas otsima inimesi, keda võiks fotoerialale õppima saata, siis
pöördus ta ka fotoklubi esimehe Ain Kimberi poole. Tema
siis soovitas mind, ju neil polnud kedagi teist noort ja sobivat
võtta. Seejärel läks elu kiireks. Pidin tegema ERKIs ühe aas-
taga kahe kursuse materjali. Tegin need ofordid ja akvatintad
ja kõik-kõik muud eriala asjad, mis seal vaja olid. Igal hom-
mikul oli kaks tundi joonistamist. Ühel päeval tuli Moskvast
telegramm. Leningradis oli mingi vahekomisjon, kus keegi
parteitädike tahtis näha, et mis tüübid need on. Eks me siis
Saksamaal nägime neid, kes valituks osutusid. See oli ikka
väga kirju seltskond. Seal olid näiteks Moskva „kõrgklassi“
kuuluvate inimeste võsukesed, kes hakkasid kohe ühikas
sõpradelt hõbelusikaid varastama ja karakullkasuka voodri
vahele peitma. Valgevenest olid partisani poeg, kes oskas
laulda, aga muus osas oli juhmakas. Ja mitmeid teisi kum-
malisi kujusid. Kuna sain aasta enne teada, et see sõit võib
tulla, siis jõudsin käia ka keeltekoolis saksa keelt õppimas.
Varem olin inglise keelt õppinud.

Saksamaal löödi meid kõigepealt jälle keeltekooli, Herderi
instituuti. Kolme kuuga saime keele sellisele tasemele, et või-
sime õppetööle minna. Põhiliselt oli rahvas n-ö sotsialistliku
orientatsiooniga Aafrika riikidest – Gaanast, Kongost, Malist.
Aga oli ka Kuubalt, Küprosel, Vietnamist, araabia maadest,

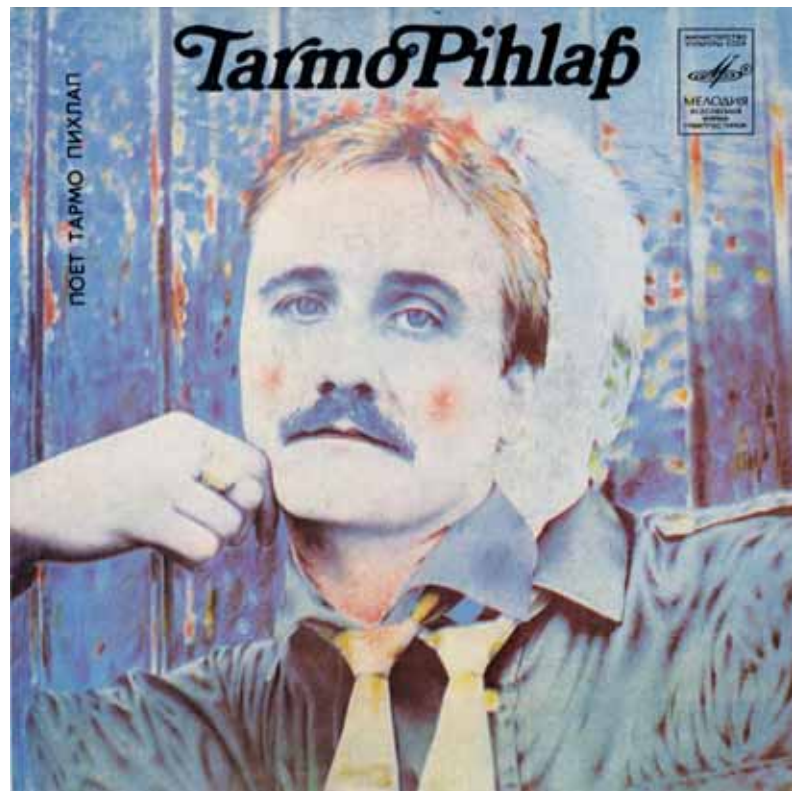
kommunistide lapsi Ameerikast. Vietnamist tuli kaksküm-
mend poissi, kõik ühesuguste siniste ülliknadadega ja ühe-
suguste kohvritega. Aafrikast olid poisid, kes polnud elu sees
näiteks lifti või treppi näinud. Nad isegi ei osanud trepist käia,
sest olid alati tasasel maal olnud. Keeltekoolis oli tegelikult
jõhker tempo. Mõned olid seal isegi aasta. Võib-olla nad olid
oma keskkoolitunnistuse või diplomi poole lambakarja eest
saanud, nagu tavatseti öelda, keegi ju ei teadnud. Meil läks
üsna ruttu, vist kuu aega olime üldises grupis ja siis tuli jagu-
nemine humanitaariks ja reaalsiks. Kõrgemat matemaatikat ja
kõike muud pidime saksa keeles õppima.

Pärast kolme kuud läksin juba Leipzigsisse oma kooli. Seal on
Saksamaa kõige vanem kõrgkooli fotoosakond, kümmekond
aastat tagasi oli tal sajas juubel. Lääne-Saksa tudengid käisid
ringi, kiristasid hambaid ja kadestasid. Mina õppisin fotograa-
fiat, teised kaks eestlast graafikat ja raamatukujundust. Võib
öelda, et nad said küllaltki julma ja metsiku koolituse. Seal oli
üks õppejõud Korger, kes oli väga nõudlik, niisugune, et poi-
sid nutsid teinekord kodus. Illimar Pauliga olime ühes toas.
Kolmas oli üks Uus-Meremaa poiss. Tema käis igal suvel töö-
kas Londonis või kuskil mujal läänes. Tuli oma Volkswageni
põrnikaga tagasi, auto täis plaate, plakateid ja raamatuid.
Rääkis, et piiril käis üks suur kauplemine. Kõigepealt võtab
ida toll kogu kraami ära ja laob ühte hunnikusse, siis tema
võtab tagasi ja laob teise hunnikusse. Osa asju võetigi ära.

Saksamaal oli stipendium 360 marka, sellest kaks kolman-
diku läks elamise peale, aga ülejäänud eest saime osta kunsti-
raamatuid, Orwo filme, kunstitarbeid, plaate ja muud. Selles
mõttes meil viga ei olnud. Sakslased nägid oma kodudes
juba lääne teleprogramme. Meie käisime ka neid vaatamas,
kuigi kohalikud pidid seda varjama. Tol ajal olid telesaated
küllalt igavad, aga üks oli eriline, pealkiri oli „Biitklubi“. See oli
Lääne-Saksa saade, kord kuus. Üks temperamentne Aafrika
poiss oli niimoodi kaasa elanud, et tiris saate jooksul laudlina
märkamatuult laua pealt ära.

Värvifoto praktika oli Orwo tehases Wolfenis, sinna oli Leipzi-
gist nelikümmend minutit rongiga sõita. Värvifotos automaat-
korrektuuri ei olnud, kõik käis klaasfiltritega. *Gelb, purpur ja
blaugrün* olid need kolm filtrikombinatsiooni, millega tööta-
sime. Kettaga arvutasime säriaja välja. Ilmutamine käis nii-
moodi, et kummimatile pandi nõeltega foto kinni. Mati küljes
oleva konksu abil sai fotot ilmuti sees liigutada. Iga viie minuti
tagant helises kell. Kui tahtsid intensiivsemat värvi saada, siis
ilmutasid kaks korda. Värvifilmi tundlikkus oli kõige rohkem

Tarmo Pihlap. 1982
Kujundus Villu Järmut
Foto Enn Kärmas
18,5 x 18,5 cm

Gunnar Graps. Roosid papale. 1982
Kujundus Villu Järmut
Foto E. Veliste
31 x 31 cm

19 DINi. Kui poisid käisid lennukitelt maastikke pildistamas, siis sai värvifilm selle tundlikkuse juures kiirete säriaegade kasutamise puhul paratamatult alasärituse ja ilmutamisel tuli asja parandada, kauem ilmutada. Aga sellega läks värvibalanss paigast ära. Wolfenis tehti ka makilinte ja tehase kauplusest sai neid odavalt osta. Nii et selle muusika, mis uusmeremaalane oma reisidelt tõi, lindistasime kõik ka omale ära. Õppisin Leipzgis neli aastat, see oli uskumatult huvitav aeg. Hiljem, kui olin ise ERKIs õppejõud, saatsin Saksamaale samasse kooli Ülo Emmuse ja Alar Ilo.

Kunstiinstituuti läksin tööle 1972. Aasta hiljem valmis uus hoone, sinna sai sisustatud stuudio ja labor. Me saime tellida Poola suurendid Krokus, see oli tol ajal kõva sõna. Materjalist, paberist ja keemiast ei olnud mingit puudust. Summad ei olnud Vene ajal üldse piiratud, võisime osta kõike, mis ainult kätte saime. Meil oli instituudis ka fotograafia osakond. Vanema põlvkonna õppejõudude jaoks oli fotograafia omamoodi konkurent ja natuke võõras ala. Kolmel esimesel kursusel oli ette nähtud fotograafiattunnid. Pildistati võrdlemisi palju. Nii kujuneski olukord, et tudengid olid rohkem ette valmistatud (läbinud fotograafia kursuse) kui graafika kateedri vanema generatsiooni õppejõud. Seetõttu tekkis ka proteste. Tudengid tahtsid ka graafikas asju vabamalt ja fotoga seoses teha, aga tihti peale need vanakesed ei lasknud. Fotograafia abil oli võimalik töid kiiremini teha, aga kuna õppejõud ala hästi ei tundnud, siis nad pidasid seda lihtsama vastupanu teed minekuks. Oli ka sellise mentaliteediga noori, kes mõtlesid, et see on nõrk tegija, kes alustab töö tegemist varem kui kolm nädalat enne hindamist. Tihti peale oligi nii, et õppejõud nägi esimest korda plakati alles hindamisel.

Ma olin instituudis 22 aastat. Villu Järmutiga töötasime koos. Järmut oli disaini kateedris, mina graafika kateedris. Tegime nii plakateid, trükiseid (raamatud, brošüürid, voldikud jne) kui ka heliplaate. Mina tegin fotosid ja Villu kirjakujust. See oli tema tugev kül. Kõik kirjatüübid Raimond Valgre, Ruja, Mahavoki ja Heino Jürisalu plaadiümbristele on tema konstrueeritud. Enne pildistamist mina muusikat ei kuulanud, Järmut vist ka mitte. Meile öeldi plaadi nimi ja me enam-vähem juba teadsime, kelle või millega tegu.

Consiliumiga oli tore lugu. Ühel mehel ei olnud sellist poppi nahktagi nagu teistel, ta oli niisugune väiksem ja tagasihoidlikum poiss seal pundis. Aga pildistamise jaoks oli vaja, et kõik oleksid ühtmoodi mustas. Siis need teised kolm võtsid kaubamaja juures ühel vennal, kellel oli just niisugune tagi, hõlmast kinni. Ja rääkisid talle augu pähe. Seejärel sõitsime Piritale muuli peale pildistama. Tagi omanik tuli kaasa ja ootas kõrval!

Tarmo Pihlapit pildistasin instituudi hoovi peal. Tegime nii, nagu ta võtaks omalt maski eest. Hiljem on foon välja puhastatud ja värvipliatsitega ümber joonistatud. Järmut tegi väga palju käsitööd selle kujunduse juures. Ruja n-ö põlemine on Viljandi lähedal pildistatud. Ma võtsin saepuru ja bensiini kaasa ning sõitsin linnast välja sobivat kohta otsima. Et unustasin ühe objektiivi maha, pidin koju tagasi sõitma. Samal ajal juba hämardus ja päike läks punaseks. Seetõttu on pildil punast liiga palju. Ma ei saanud ka nii kõrgele ronida, kui oleksin tahtnud, siis oleks rakurss parem tulnud. Põlemist kasutasime muude tööde jaoks ka. Kord oli vaja plakati oktoobrirevolutsiooni aastapäeva tähistamiseks. Võtsime siis stuudios ühe suure klaasplaadi ja tegime sinna peale vatist 1917, täpselt šrifti järgi. Niisutasime seda spetsiaalse vedelikuga ja panime põlema. Saime nii kümmekond kaadrit teha ja oligi otsas. Sellest tuli postkaart ka. Ruja „Kivi veereb“ tegin samuti stuudios. Ega iga kord ei olnudki eesmärk asja täpselt kujutada, et kivi peabki veerema. Tähtis oli, et tekiks teatud laadi võõrandumise või ootamatuse moment, et oleks lihtsalt uudne. Samal plaadil olevat logo käisime pildistamas ühes autoromulas. Rein Rannap tegi veel endale sõjamaalingu pähe ja pärast sõitis autoga samamoodi linna tagasi. Logol on ülikontrasti viidud näod ja siis mitu korda ümber pildistatud. Ja need lendavad sädemed joonistas Järmut ise juurde.

Eino Baskiniga oli selline idee, et kui kaks nägu külgsuunas lähestikku panna, siis tekib vahele justkui karikas. Heino Jürisalu plaadi jaoks pildistasin topelt eksponeerimisega, see tähendab, et on kaks korda säritatud. Hasselbladi tüüpi kaameratel saab vahepeal kasseti lahti võtta ja uuesti vinnastada. Praegu ei ole sellise tulemuse saavutamine arvatavasti mingi probleem. Raimond Valgre jaoks pildistasin tema sugulase kodus akordionit. See oli Valgre enda akordion, omamoodi kurva saatusega. Akordioni peal olid mingisugused helmed või muud läikivad asjad. Keegi Valgre sugulane pidas neid vääriskivideks ning oli küljest ära kangutanud. Nii et esikülge ei olnud võimalik pildistada, kasutada sai ainult seda osa, mis ka plaadiümbrisel näha jäänud.

Plaadikujundus oli meil tegelikult teisejärguline, plakateid tegime rohkem. Need nõudsid küllalt palju käsitsi tööd. Kui värvid olid lahutatud üks ühele, siis oli tihti vaja veel midagi juurde joonistada või maha kraapida. Ükski retušeerija seda ei teinud. Järmut tundis õnneks ala väga hästi. Tal olid trükikojas sidemed ka, just nendega, kes montaaži tegid. Ega sinna iga inimest sisse ei lastud, aga meie saime üsna tihti ise plakateid trükkimise juures olla. Paberi kaal oli meile väga oluline, kaetud või katmata paberite vahet ei olnud siis veel olemas, aga alati sai ikka paksemat paberit kaubeldud.

Consilium. 1981
Kujundus Arvi Siplane
Foto Enn Kärmas
18,5 x 18,5 cm

Kaseke. Sõnum. 1981
Kujundus Vello Laanemaa
Foto Margus Haavamägi
18,5 x 18,5 cm

Villu Järmüt

Plaadikujundused moodustavad minu tegevusest vaid väikese osa. Peamiselt sai tehtud seda, mida telliti, kunstilist isetegevust oli vähem. Siis oli esmatähtis, et muusik(ud) saaks tuntuks, seetõttu olid nad huvitatud eelkõige, et plaadiümbrisel kujutatakse neid ennast, mitte ei edastata visiooni nende muusikast. Mõnel rokkansambliil oli plaadikujunduse idee juba nii kindel, et seal polnud midagi muuta. Nemad olid ilmselt näinud paljusid heliplaate, kus samalaadseid gruppe kujutatud ja esimeste plaatide puhul on üldjuhul alati peal esinejad. Kui ansambel on juba turul tuttavaks tehtud, võib teha imidžireklaami ja omi ideid välja pakkuda.

Ansablile Ruja tegime Ennuga (Enn Kärmas) kaks plaati. Ühel on rokkgrupi foto koos minu kujundatud logoga. Grupi pildistamisel oli (ja on) üsna palju tegemist, et kõik grupi liikmed fotogeenilised välja näeksid. Kõigist liikmetest võrdset head materjali ühekorraga kätte saada oli keeruline, seetõttu pidi Enn tegema mitmeid duubleid. Tol ajal ei olnud sobilik hierarhiline kujundus. Teist Ruja plaati oli väga huvitav teha, aga äärmiselt tülikas. Põleva kirja oli Enn kokku seadnud ja pildistanud põllul, tähed olid kuuemeetrilised. Kuna leegid võtavad alati ettearvamatult suuna, ei ole ka tähed täpsete piirjoontega. Ruja muusikafilmi jaoks tegime isegi paar klipikavandit ...

Raske on tömmata piiri, mis oli töö ja mis lõbu. Olime mõlemad Ennuga tollase kunstiinstituudi õppejõud ja selle kõrvalt tegime ka kõiki muid kujundusi koos. Enn on väga hea fotograaf, ülimalt korrektne ja nõudlik tehnilistes küsimustes ning see sobis meile mõlemale väga hästi. Põhiline loomingu meetod oli fotolavastuslik. Kahe või enama diapositiivi üksteise peale panemist värvilahutuseks ja selle korrigeerimist trükikojas võib-olla varem nii palju ei kasutatud. Meil olid diapositiivid suurusega 6 x 9 cm või 6 x 6 cm, laikaame- raga tehtud. Kitsasfilmi diapositiivid olid 2,4 x 3,6 cm (nagu praegugi). Suurem diapositiiv võimaldas paremat kvaliteeti. Diapositiivid ilmutas Enn ise. Temaga oli hea koostööd teha, ta ei nurisenud, kui pidi midagi ümber tegema. Tema pani ka ise kvaliteedile rõhku, see huvitas meid mõlemat. Meil oli selline tööjaotus, et Enn tegi pildi ära ja siis arutasime läbi, mis sellega teha saab. Kui see meile tehniliselt sobis, siis töötlesime pilti edasi – vaatasime koloriiti ja kompositsiooni. Seejärel asusin mina kirjakuju-nduse ja tüpograafia juurde. Enamikule kujundustest sai tehtud originaalne kirjalahendus, mis täitis ühtlasi ka logo ülesannet. Nii said kujunduse plaadid „Ruja“, „Magnetic Band“, „Gunnar Graps“, „Anne Veski“, „Apelsin“, „Mahavok“, „Hübriid“, „Paradoks“ jt. Siiski ei saa öelda, et kumbki tegi ainult oma osa. Mina istusin sageli

fotostuudios, vaatasin objektiivselt kompositsiooni ja valgustust, Enn andis jälle kujunduses nõu. Koostöö oli loomulik osa kogu protsessist.

Me ei käinud ise töid küsimas. Asjaajaja oli meil rohkem Enn, kes on tasase ja diskreetse loomuga ning hea suhtleja. Et olin tol ajal ka kunstnike liidu plakatisektsiooni esimees, siis sellele tööle kulus palju energiat ning oli loomulik, et tellijatega suhtles Enn. Kujundustööd sattusid meile nagu iseenesest, üks töö viis teiseni. Kui noor disainer alustab tööd, siis ta tahab teha üht, teist või kolmandat asja. Ja kui oled kogu selle ringi kord või paar läbi teinud, siis juba tead, kuidas see töö käib. Aga ikka pakub huvi ja võtad tõsiselt. Enne uut tööd arutasime, kuidas seda teha. Ühel tuli üks idee, teisel teine. Ega me ei mõelnud selle peale, kui palju töö eest makstakse, kas töö on igav või huvitav, kui palju me peame selle tegemiseks vaeva nägema või materjali kulutama. Püüdsime anda parima, mida meie tollased oskused võimaldasid. Kui endale või tellijale töö ei meeldinud, tegime ümber. Jäime ka Moskvas oma kujundustega silma. Vahel siis teatati, et võitsime jälle mingi preemia. See ei olnud rahaline, vaid lihtsalt teatud laadi tunnustus. Samas oli hea, kui mingilt üleliiduliselt konkursilt preemia tuli – see andis siinsetele heliplaadi kujundusega tegelevatele toimetajatele kindlama seljataguse. Mõne võib-olla vaieldava kujundusdetalli puhul said nad viidata konkreetsete kunstnike töö tunnustamisele Moskvas. Siin- sed toimetajad olid tolerantsed, minu mäletamist mööda nad väga ei keelanud ega käskinud. Kuigi nad sõltusid Moskva kunstinõukogust ja Glavlitist (nõukogude tsensuuriorganist), lasti meil suhteliselt rahulikult tööd teha. Vahel õnnestus Moskvale ka sealse mõistes mittetraditsioonilisi kujundusi esitada, nende tsensuur ei tundunud nii hull. Kohalik Glavlit, millega puutusime kokku plakateid tehes, oli agaram. See otsis kogu aeg mingit allteksti. Meie jaoks oli aga plakatite, heliplaatide, raamatute jms kujundamine seotud kultuuri- keskkonnaga ega olnud tugevalt politiseeritud (ei kandnud dissidentlikku sõnumit). Kui mõni kujundustöö tagasi lükati, siis meile ei põhjendatud, miks ei sobi. Kujunduse kinnitajaks oli enamasti kultuuriministeerium. Oli juhuseid, kus töö lükati tagasi, ilmselt millegi kartuses. Sel juhul me eriti ei põdenud, tegime lihtsalt ümber. Mäletan selgesti, et ühe näituse plakati pidime seitse korda ümber tegema. Iga korraga läks tulemus meie arvates üha kehvemaks, kultuuriministeeriumile aga paremaks. Juba siis oli lõpptulemust endal häbi vaadata.

Plaadümbri- sed trükiti Moskvas või Riias, sealsesse töö- protsessi ei olnud meil võimalust sekkuda. Kuna Enn oli

АНСАМБЛЬ
«РУЯ»

KIVI VEEREB

Ruja. Kivi veereb. 1988
Kujundus Villu Järmut
Foto Enn Kärmas
31 x 31 cm

Saksamaal õppinud fotograaf ja mina olin enne instituuti töötanud kolm aastat trükikojas, siis me oskasime trükiprotsessi võimalikke probleeme ette näha.

Kuigi igale trükisele kirjutasin kaaskirja (mida ja kuidas teha), tundub, et mõnegi heliplaadi puhul ei ole osatud kaaskirja rakendada just trükiettevalmistuse osas. Sellist negatiivset tulemust võib näha Mahavoki plaadiümbrisel, kus logotüübi ümber on tekkinud seletamatu oreool, mida arvutiteeajal oli fotograafil ja kujundajal võimatu tekitada. Samalaadne kirja paigutus fotole on aga korralikult tehtud ansambli Hübridid plaadil. Eestis trükkimist saime jälgida. Enamiku tööde puhul sai trükikojas käidud ning pärast proovitrükki või isegi trükkimise ajal parandusi tehtud. Kõigis Tallinna trükikodades, ka juhtkondade poolt, oli suhtumine heatahtlik ja abivalmis. Mulle võimaldati isegi trükikotta alaline sissepääsuluba. Püüdsime ju kõik saavutada paremat tulemust. Seetõttu õnnestus ka trükkimise käigus teatud komponente lihvida ja rõhutada ning tänu kontaktidele sai mõnigi asi paremini tehtud. Muidugi on väga palju ka untsu läinud. Just siis, kui mõtlesid, et trükitehniliselt lihtne töö ja pole vajadust kohale minna, asi ebaõnnestus. Kas lasi trükikal liiga vähe värvi peale ja trükis jäi tuhmiks, või ei tulnud värvilahutus kõige paremini välja. Selliseid asju ikka juhtus, sest kõike ei suutnud ju jälgida. Ja ega endagi ideed sajabrotsendilisel suurepärased ei olnud.

1980. aastatel toimus kujutavas kunstis mõningane langus. Graafika, skulptuur ja maal tõmbusid tahaplaanile. Tekkinud tühikus oli aeg ja õhustik soodne plakatikunsti arenguks – tekkis õpetav kaader, tulid uued tegijad, elavnes näitustegevus. Peagi väljus plakat näitusesaalidest tänavale ja tekitas avalikkuse huvi. Arengule aitasid kaasa kunstnike liidu juhid, eelkõige tolleaegne kunstnike liidu esimees Ilmar Torn ning esimene sekretär Heinz Valk. Tugevalt toetasid ka kunstiteadlased Jüri Hain ja Sirje Helme. Noored tegijad tekkisid tänu sellele, et Enn Kärmas tuli Saksamaalt värske teadmistega kunstinstituuti õpetama, hiljem lisandus Ülo Emmus. Ise olin samuti kunstistuudis õppejõuks. Fotolavastuslik plakat muutus huvitavaks nii Baltikumi kunstiruumis kui Venemaal, toimus läbimurre lääne näitustele. See kõik mõjutas ka muid kujunduskunsti valdkondi, kaasa arvatud heliplaadikujundust.

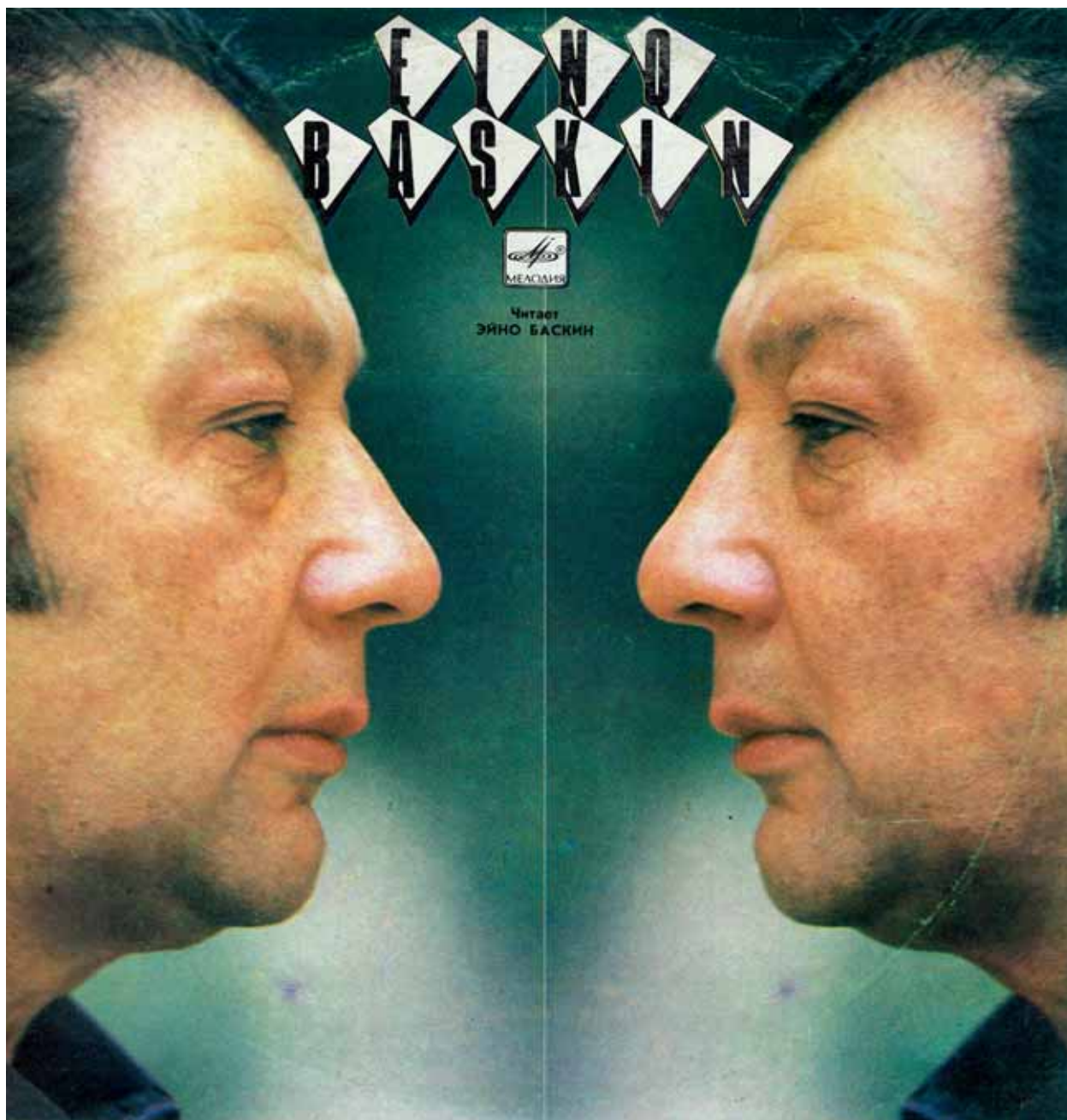
Praegu tundub, et tänases plakatikunstis ei ole veel jõutud niisuguse mängulisuse taseme juurde, nagu oli tollal. See kujunduslik väljund, mis siis oli kultuurile orienteeritud, on praegu suunatud pigem reklaamile ja kommertsile. Samas on helikandjate ümbriste kujundus muutunud huvitavamaks. Olukord on teine, aeg on teine, kapitalism on tulnud. Igal ajal on oma head ja vead.

Hübridid. 1983
Kujundus Villu Järmut
Foto Enn Kärmas
18,5 x 18,5 cm

Mahavok. 1983
Kujundus Villu Järmut
Foto Enn Kärmas
18,5 x 18,5 cm

Eino Baskin. 1984
Kujundus Villu Järmut
Foto Enn Kärmas
31 x 31 cm
Üleliidulise heliplaatide konkursi preemia

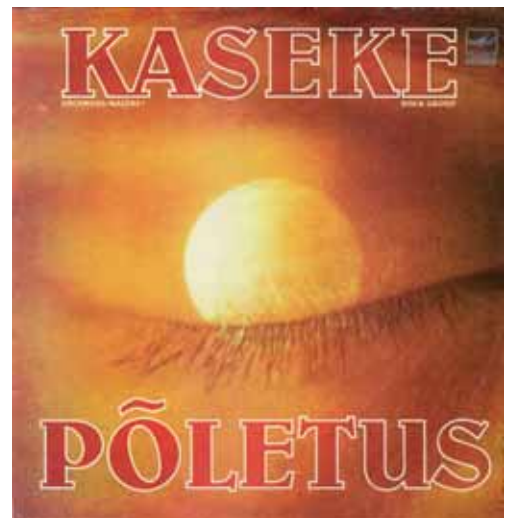

Ruja. 1982
Kujundus Villu Järmut
Foto Enn Kärmas
31 x 31 cm

Kaseke. Põletus. 1983
Kujundus Margus Haavamägi
31 x 31 cm

GGG. Põlemine. 1988
Kujundus J. Roosa
Foto L. Kitzal, A. Matvei
31 x 31 cm

Apelsin. 1988
Kujundus Villu Järmut
Foto Enn Kärmas
31 x 31 cm

Hortus Musicus. 1987
Kujundus Helje Eelma
31 x 31 cm

Aarne Üksküla.
... ja see minu maa. 1987
Kujundus Helje Eelma
31 x 31 cm

Helje Eelma

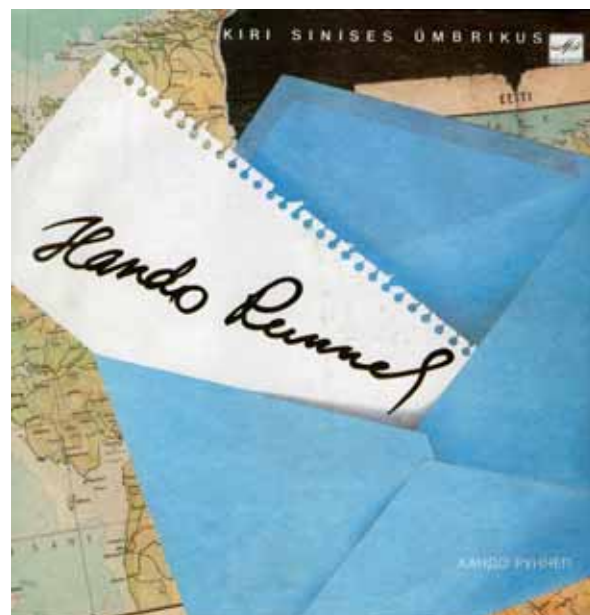
Õppisin ERKIs aastatel 1978–1983. Viimasel kursusel toimus spetsialiseerumine kas toote- või graafilisele disainile. Kuna vormi alal pole ma end kunagi kuigi tugevana tundnud, valisin graafilise disaini. Diplomitööks oli tapeet, juhendajaks Tõnu Soo. Tolleaegne tapeedivalik kauplustes oli kesine – peamiselt magedavärviline lillemuster. Tegin endale ülesandeks ühendada taimed ja geomeetrilised kujundid. Nii sündisid geomeetriliste taimornamentidega tapeedikavadid, millest kaks võttis tööse tehas Polümeer. Tol ajal ma neid trükituna ei näinud, aga vaadates hiljuti Veiko Õunpuu filmi „Sügisball“, avastasin seal ühes stseenis seinal tuttava trükise. See oli meeldiv üllatus!

Enamiku plaadikujunduse tellimustest sain Tallinna heliplaadistuudiost tollal seal töötanud sümpaatse ja sõbraliku daami Ülle Väli kaudu. Kirja tegemine oli suurt pühendumist nõudev käsitöö. Tol ajal olid fondid filmide peal, fotosuurendusaparaadiga sai need siis fotopaberile kopeeritud. Kõik sõnad said üksikutest tähtedest kokku kleebitud. Kusagil Tallinna kaubamaja kõrval asuva hoone keldriruumis töötas fototööd tundev mees-terahvas, kes need siis omakorda kokku pildistas. Tihti said pealkirjad sellesama fotosuurendusaparaadi abil ka käsitsi joonistatud. Tuba pimedaks, sobivas suuruses vatmanileht aparadi alla, valitud fondiga film aparadi vahele ja aparadi ning paberi vahelist kaugust reguleerides kirja suurus paika. Seejärel tuli lihtsalt täht tähe haaval täpse käega teksti kontuurid paberile joonistada ning hiljem viimistleda ja värvida.

Hando Runneli plaadi ümbrisel on luuletaja enda allkiri ja taustal eestiaegne maakaart, mille olin puruks rebunud ja nihkes kokku kleepinud. Tagantjärele mõeldes on kaardist kahju. Nüüd oleks saanud sama tulemuse teiste võimalustega ega oleks pidanud väärtuslikku kaarti lõhkuma. Runneli plaadi kujundus on sinimustvalge värvikombinatsiooniga, mis oli tol ajal täiesti mõeldamatu, aga läbi see läks. Kummaline ja samas rõõmustav, et tähele ei pandud!

Enda lemmikuiks pean plaate „Alice imedemaal“, „Aarne Üksküla“ ja „Hortus Musicus“. „Alice imedemaal“ on akvarellitehnikas, lisaks tempera ja pliats. Selle kujunduses sai fantaasial lennata lastud. Harilikku pliatsit kasutasin üldse palju, mulle see meeldis. Üksküla ja Hortus Musicuse plaatidel ongi pliatsijoonistused, lisaks veidi värviaktsenti temperaga.

Muusikute portreed said muidugi fotodelt maha joonistatud. Kõigi kolme pealkirjad on eelpool kirjeldatud viisil fotosuurendusaparaadi abil käsitsi joonistatud. Selline käsitöö oli omamoodi tore, mõjus nagu meditatsioon. Kahjuks trükkis tihtipeale värvid muutusid ning kõikvõimalike vajalike tekstiliste-märgiliste manuste lisamine nii Riia plaaditehase kui trükikoja poolt võis tekitada üllatavaid ebakohti. Tulemusega olid kõik kujundajad tihti hädas, ent suhtuda sai sellesse enamasti vaid kui paratamatusse.

Hando Runnel.
Kiri sinises ümbrikus. 1989
Kujundus Helje Eelma
31 x 31 cm

Mai Einer

Aastail 1962–1969 õppisin graafika erialal, täpsemalt raamatugraafikat. Heliplaat oli lihtsalt üks graafikute töömaa, kas või sellepärast, et raha oli vaja. Teiseks – miks ka mitte? Heliplaat on aus asi. Ja kolmandaks, suurteil vinüülidel oli ju suurepärase ruudukujuline formaat. Raamatu-kaane kujundamisel pidid oma idee kuidagi püstisesse riskikülkusse toppima, aga heliplaadi ümbris oli nagu mingisugune pildiväli. Nii et Eesti graafikud haarasid küllaltki mõnuga nendest pakkumistest kinni. Studios töötas üks sümpaatne ja arukas daam – Aime Rudaš. Teda huvitas väga, et Eesti heliplaadid oleks välja antud võimalikult heas kujunduses. Seetõttu oli tal välja kujunenud oma kunstnike ring, kelle poole pöörduda ning kellelt kujundusi tellida. Eks tuli ette igasuguseid salakariseid. Töö tehti kõik ära, salvestati, telliti ümbrise kujundus, asi pidi tervikuna välja tulema, aga seda ei juhtunud. Kusagil kaugel ja kõrgel, loomulikult Moskvas, leiti, et autor ei ole väärikas, muusika ei ole sobiv ja sada asja veel. Näiteks kujundas Arbo Valdma plaadi. Valdma oli suurepärase pianist, väga edukas. Aga ta lahkus Nõukogude Liidust Jugoslaaviasse ning abiellus seal ühe kauni viuldajaga. Nõukogude Liidust perekondlikel põhjustel lahkumist pandi nii pahaks, et see plaat, mis temalt oli tellitud, salvestatud ja minu kujundatud, seisis mitu aastat ning lõpuks selgus, et seda ei antagi välja. Mul oli nii kahju, Arbo Valdma plaadi kujundus oli mul peaaegu et kõige õnnestunum. Fotograaf Tiit Veermäe tegi klaverdavast Valdmast hulganisti suurepäraseid fotosid. Sellest oleks tulnud üks igavene ilus plaat.

Tore tutvumine oli Raimo Kangroga. Ta oli väga huvitatud minuga kohtumisest, enne kui ma ümbrist tegema hakkas. Ja et ma plaadi ikka läbi kuulaks. Kui ma kavanditega valmis sain, saime Kuku klubis kokku ja näitasin mitmeid variante. Ta naeris homeeriliselt ja mina küsisin, et mis siis nüüd on nii väga. Et kas ei ole üldse või? Ja tema ütles, et miks ei ole, siin pole kahtlustki – tõuseb ju, noh! Siis nii jäi. Mis sellesse kujundisse puutub, siis millegipärast oli see kaheksakümnendatel aastatel lausa nakkus, just niisugune padrun. See liikus läbi igasugusest disainist ja kujundustest ning nakatas ka mind.

Aleksander Rjabovi plaadi „Synthesis“ kujunduses kasutasin fragmenti Concordia Klari graafiliselt lehelt „Mäng“, tehtud sügavtrükitehnikas. Plaadiümbris trükiti muidugi ofsetis ning mõjub seetõttu kahjuks pisut lamedana.

Meenutades toleaeegseid trükitehnilisi võimalusi, nimetaksin sügavtrüki Oktoobri trükikojas. Kuigi tehniline ettevalmistus oli äärmiselt keeruline ja aeganõudev protsess, oli see üks fantastiline asi – graafilistele sügavtrükitehnikele kõige lähedasem reprodutseerimise viis.

Kirjastuselt Kunst Ilmus omal ajal suurepäraseid graafika-albumeid, mappe ja monograafiaid just sügavtrüki. Nii et kui kogu töö õnnestus ka trükikojal, siis oli tulemus lähedane sügavtrüki graafilisele tehnikale, sellel oli peaaegu inimese käe lõhn juures.

Selleks, et mitmevärvilist pilti teha, tuli kunstnikul värvid eraldi lahti joonistada. Guaššvärvidega segatud värviproovid tuli joonistele juurde anda, nende järgi segati trükikojas trükivärvid kokku. Sooviti, et ei ületataks nelja värvi pluss üks lisavärv. Ausalt öeldes oli see öudselt metsik töö. Hiljem tehti värvilahutus fotomenetlusel. Järgnesid eraldi värvitõmmised ja lõpuks kokkutrükk. Kõik kujundused käisid kunstinõukogust läbi. Tehti suurt ja huvitavat tööd, aga selle maht oli tohutu.

Kunagi ilmus kirjastusel Eesti Raamat Émile Zola romaan „Daamide õnn“. Kui raamat poodi jõudis, ei olnud selle kaanel mitte midagi võimalik eristada, ei ornamenti ega kirja, vaid raamat ilmus müügile lihtsalt musta kaanega. Juurde oli pandud lipik, et see ja see raamat. Keegi ei korjanud seda ära, ei kõrvaldanud praaki, vaid kõik läks müüki. Niisugust asja ei saa mujal maailmas juhtuda, aga näete, Vene korra ajal juhtus nagu muu seas ikkagi. Tuleb meelde, kuidas kirjastuse inimesed käisid trükikojas Silvi Liiva kujundatud ja illustreeritud raamatust „Võlukasukas“ lehti välja rebimas. Ferenc Móra oli raamatu autor. Põhjus oli selles, et Silvi oli paaril illustratsioonil kujutanud kaht pisikest tiibadega ingliskest. Täiesti märkamatud pisikesed sullejoonised ingliskesed, tiivad küljes. Ja sellepärast rebiti raamatust lehed välja, inimesed tegid absurdset tööd. Lehekülgede arv muidugi ei klappinud enam ja siis trükiti juurde vabandusega sildid, mis pärast käsitsi tagakaane vahele pandi. Sedalaadi asju juhtus küll kogu aeg. Nii nagu plaadietiketidelt ja ümbristelt kraabitahi maha Neeme Järvi nimi või kleebiti musta teibiga üle.

Tallinna heliplaadistudios oli päris kopsakas kogu välismaiseid plaate, mida meil müügil ei olnud. Neid soovitati vaadata, ja eks nad olid ka eeskujuks. Kui tellimusi oleks rohkem olnud, siis oleksin heliplaate veel enamgi tahtnud kujundada. Tasust me üldse ei räägi, sest see ei korvanud kellelegi suurt midagi. Lihtsalt mõnus oli neid asju teha.

Hellero. Soome-ugri rahvaste laule. 1976
Kujundus Mai Einer
18,5 x 18,5 cm

Raimo Kangro. Kontsert kahele klaverile. 1982
Kujundus Mai Einer
31 x 31 cm

Aili Ermel

Lõpetasin ERKI 1984. aastal. Õppisin tööstuskunsti, see oli üsna uus eriala ja tundus siis väga innovatiivne. Lõputööks tegin lasteraamatu „Värvivorm“, mis oli jaapani origamist inspireeritud voltimis- ja värvimisõpetus. Diplomil ongi kirjas kunstnik-konstruktor. Jäin kohe vabakutseliseks. Teine võimalus oli minna tööle kuskile tehasesse, aga nõukaajal oli kõige parem olla vabakutseline kunstnik. Tellimusi sain näiteks ARSist. Pakuti graafilist tööd – kalendreid, plakateid, ka firma tunnusgraafikat ja logosid. Iga nädal toimusid ARSis kunstinõukogud, kuhu kuulusid endised õppejõud ja tuntud kunstnikud. Algaja kunstnik istus ukse taga nagu koolilaps ja ootas, kas töö kinnitatakse või mitte. Või käsivad tähtsad isikud midagi muuta. Klient ei otsustanud siis midagi, ta isegi ei näinud seda tööd, enne kui kunstinõukogu polnud ära kinnitanud. Kindlasti ei tohtinud kasutada Eesti Vabariigi lipu motiivi ja sinimustvalge kombinatsioon oli üldse keelatud. Samas tegin 1989. aastal Kanada Eesti noorte päevade konkursiplakati, mille keskel olid sinimustvalged triibud ja servades ühel pool tüdruk, teisel pool poiss. Idee oli selles, et üks neist on välismaal ja teine kodumaal ning nad on omavahel nende joontega seotud. Siis ei keelatud enam midagi ära, kuigi ametlikult oli Nõukogude võim. Võitsin selle plakati konkursi, sain tasuta sõidu Kanadasse ja 200 dollarit preemiat. Plakatiloominguga tegelesin üldiselt usinalt ja võtsin osa enamvähem kõikidest plakatinäitustest.

Esimese plaadikujunduse, „In Spe“ 1985. aastal, tegin oma sõpradele ja see meeldis kõigile. Pärast seda hakkas Tallinna heliplaadistuudio mulle tööd pakkuma. Muusikutega ma eriti ei kohtunud, autorite ja kunstnikega suhtles Ülle Väli. Kujundamistöö muutus järjest huvitavamaks, sest muusika tekitas inspiratsiooni ja ideid, kuidas seda graafiliselt väljendada.

Heliplaadistuudio andis mulle pigem koori- ja klassikalist muusikat kujundada, mitte poppi ja rokki. Ju neile tundus, et mulle sobib selline muusika paremini. Ühe plaadi igast tööst sain alati ka endale.

Kõige keerukam oli tehniline külg, arvuteid ju tollal polnud. Eks meil oli siis palju oma nippe ja eri tehnikaid. Väga raske oli näiteks fonte saada. Trükikodades liikus läänest saadud fondiraamatuid. Fotograaf pildistas neist kirjad maha ja paljundas umbes kakskümmend lehte sellesse suurusesse, nagu vaja oli. Kui oli vale suurus, siis

kasutasidki seda, hiljem enam suurendada ega vähendada ei saanud. Tähed lõigati välja ja suuremad tekstid kleebiti kummiliimiga tähtaaval kokku. Käsitsi kalligraafiliselt kirjutamine tundus tol ajal vanamoodne, popp oli kasutada „päris“ lääne fonte. Et oleks nagu disainitud. Vahel kadusid mõned tähed ära, enne kui plaadikujundus trükikotta jõudis. Pidime arvestama põhimõttega, et kasutada võis maksimaalselt nelja trükivärvi, CMYKi. Tekst tehti enamasti mustaga ja seda sai trükkida teiste värvide peale. Trükikvaliteet oli tol ajal väga halb.

Plaatide „In Spe“, „Eino Tamberg“ ja „Kalle Randalu. Boris Björn Bagger“ ümbristel on fotolavastused peeglitel. In Spe jaoks pildistas fotograaf rannaliivale asetatud peeglit, modell jooksis eemal edasi-tagasi. Peegel oli asetatud viltu, et fotograaf ise peale ei jääks. Pildistasime Piritat rannas. Ilm oli juba sügisel jahe ja rand rahvast tühi. Modellideks olid tol ajal lihtsalt sõbrannad või tuttavad, ega siis mingit modelliagentuuri ei olnud. Eino Tambergi plaadil on väikese ruudu sees peegeldunud taevas ja käed võivad isegi minu omad olla.

„Paul Ruudi Kergemuusikakooril“ on kasutatud kahte või kolme slaidi üksteise peal. Kortsuline taust on ühelt plakatinäitusest pildistatud, selle peal tütarlapse portree paabulinnusulega. „Õitse, kasva, ela“ tegemiseks kasutasin valguslauda. Panin lilled mitmekihiliselt nii klaasi peale kui ka alla. Selline nipitamine käis siis ja valguslaud oli asendamatu töövahend. Helgi Sallo valmistas pildistamisel rabava üllatuse. Mina kujutasin teda ette sellise pärlitega primadonnana. Tema aga tahtis olla frakis ja väitis, et just see on tema tõeline olemus. Saigi siis tehtud selline pilt. Ja taustal oli terve tema teatrigarderoob uhkete puhvkleitidega.

Kummaline ja kurb lugu oli Samuel Saulusega. Me ei kohtunud. Kuulasin tema muusikat ja ma ei tea, miks mul tuli selline idee, et ümbrisel võiks olla musta looriga naine. Veidi pärast plaadi ilmumist Saulus suri. Nii jäigi see tema viimaseks plaadiks. Tundub, nagu oleks muusikas lahkumise tunne juba sees olnud. Üldiselt mulle meeldis muusikat kuulata, lähtusin sellest kujunduse tegemisel ja vabadust oli kunstnikul üsna palju.

In Spe. 1985
Kujundus Aili Ermel
Foto Jaak Siirak
31 x 31 cm

Kalle Randalu. Boris Björn Bagger. 1988
Kujundus ja foto Aili Ermel
31 x 31 cm

Kalle Toompere

Esimese plaadikujunduse tegin Hillar Kareva kammermuusikale. Tallinna heliplaadistuudio toimetaja Tiiu Luik helistas ja pakkus mulle tööd. Me olime miskitpidi tuttavad. Sel ajal peamiselt nii tööd saigi – üldisest ametlikust tunnustusest rohkem lugesid suhted ja tutvused.

Loomulikult oli pakkumine noorele kunstnikuhakatisele suur asi ning ma haarasin võimalusest kohe kinni. Ja kui olin mõne plaadi juba kujundanud ning tähtaegadega täpne olnud, siis pakuti aeg-ajalt ikka uusi töid. Alguses rohkem klassikalist muusikat, siis hakkasid tulema juba bändid, mis noorele inimesele, kel silme ees uhked lääne eeskujud, rohkem pinget pakkusid.

Enne kujundama asumist sain plaadi materjali kuulata. See oli vajalik emotsiooni tekitamiseks ja ega heliloojate, nagu Hillar Kareva ja Helmut Rosenvald, loomingut väga tihti kuulda polnudki. Anne Veskit eraldi kuulata polnud vaja, need lood olid juba tuntud enne plaadi tegemist. Tihti kaasnes plaadikujundusega ka samas võtmes plakat, mille eest ei maksnud muidugi Melodija, vaid Eesti Riiklik Filharmoonia. Kui tegin plakateid ansamblitele, kes alles alustasid, siis kuulasin ka nende muusikat, et mingi pilt ette tuleks. Üsna kaheksakümnendate alguses sain linditäie In Spe lugusid, mis kunagi plaadile ei jõudnudki. Ka sellest inspireeritud plakat jäi vaid mõned korrad näitustel rippunud originaaliks.

Minu esimeseks trükki jõudnud plakatiks oli 1980. aastal Tartu Riikliku Ülikooli rahvaste sõpruse päevadeks (RSP) tehtu. RSP oli selline punases pakendis üliõpilasüritus, mille raames said alguse ka kuulsad Tartu muusikapäevad. Olin just äsja hankinud endale aerograafi ja tahtsin seda väga proovida. Kuna mul kompressorit ei olnud, siis ühendasin aerograafi tolmuimejaga Raketa. Suhistasin siis punasest ja sinisest (TRÜ värvid) helendavast torust koosneva S-tähe, ühel pool metalne R ja teisel pool P. Inspireerijaks oli Electric Light Orchestra logo. Tausta tegin mustaks, et helendused ja halod ikka hästi välja paistaksid. Korraldajad võtsid asja rõõmuga vastu ja töö läks trükki. Ju neil olid mingid ametlikud kinnitused olemas, muidu poleks antud ju trükiluba. Kui plakatit üles riputama hakati, kutsuti vastutajad vaibale, kus nad pidid kuulama kohaliku parteijuhhi karjatust: „Kas siis rahvaste sõpruse päevad on mustad?“. Tiraaz korjati kokku ja põletati keskküttekattlas ära. Nii see tol ajal käis. Tegelikult suutsid sõbrad mõned eksemplarid kõrvale panna,

nõnda on mul see plakat siiski trükisena alles. Minule sellest mingeid repressioone ei järgnenud, võib-olla said korraldajad väikese miinuse kirja.

Noorteüritusi organiseeris komsomol. Kord toimus üleiluline noorte jalgpallurite, kuue-seitsmenda klassi poiste arendamiseks mõeldud võistlusseeria „*Коженный мяч*“ (Nahkne pall). Komsomoli keskkomitee tellimusel tegin sellele üritusele plakati. Seal oli peal kaks palli. Klassikaline lastepall, millel üks pool punane, teine sinine, keskel valge triip, ja päris jalgpall mustade viisnurkade ja valgete kuusnurkadega. Üks pall läks sujuvalt teiseks üle – efekt, mida on praegu Photoshopis lihtne teha, aga sel ajal nõudis tundlikku aerograafi kätt. Probleem tekkis sellest, et taustaks oli sinine taevas, jalgpallil aga palju musta ja valget. Tegin taeva roheliseks rohuks, siis oli rahu majas.

Tol ajal võis kunstnik igasuguse ideega vabalt lagedale tulla. Kunstiliselt ei olnud mitte mingeid ettekirjutusi. Et näiteks sümfoonilise muusika plaat peab padu akadeemiline välja nägema. Kui mõni asi ei läinud trükki, siis oli tegemist Glavliti keeluga. Avastati midagi, mis ei olnud n-õ nõukogude. Kõige absurdsem lugu on seotud ühe plakatiga. Alar Ilo tegi 1980. aasta olümpia purjeregati jaoks toreda plakati, kus laevad olid Tallinna silueti taustal. Foto oli keeratud hästi kontrastseks ja trükitud sinisega valge peale. Plakat oli ainult sinine ja valge, kõik tekstid ka. Aga siis äkki keegi avastas, et televisioonis on ju pilt värviline ja plakati ette astuvad seltsimehed mustades ülikondades ... Isegi niikaugele mõeldi.

Anne Veski tegin ühe kujundusega nii plaadi kui plakati. Tol ajal juba üleilulist kuulsust koguv artist osutus väga lahedaks ja siiraks inimeseks. Mingit kaaskonda tal polnud, nii et kortsus esinemiskleit tuli mul endal triikida. Foon pildistati eraldi slaidile ja portree eraldi slaidile, mõlemast tehti värvilahutus. Kogu montaaž käis trükikojas filmide peal, kavand oli ees. Monteerija löikas mõlemad välja ja pani täpselt paika. See oli keeruline, suurt täpsust nõudev käsitöö.

Modern Foxi plaadi jaoks pildistasime Maiasmoka kohvikus. Plaanis oli teha sajandialguse stiilis poseeritud foto, kõigil frakid seljas ja puha. Seal sai palju nalja, miskipärast kõik narrisid Mart Sanderit ja sellest saigi pildi lavastuslik idee: Sander istub sellise solvunud näoga, teiste pilgud tema poole suunatud. Tähed teksti jaoks on võetud ühe

Helmut Rosenvald. 1983
Kujundus Kalle Toompere
31 x 31 cm
Ülelilidulise heliplaatide konkursi preemia

vana eestiaegse plaadi pealt, ümber pildistatud, lahti lõigatud ja uueks tekstiks kokku liimitud, samuti tempel.

Oma tuttavate kaudu sai ka tellimusi. Karavani poisse tundsin paljusid isiklikult. Aarne Saluveeriga laulsime koos üliõpilaste segakooris. Radari inimesi tundsin samuti, Paap Kõlar oli tuttav. Raivo Sersanti kaudu tuli Ele ja Kaja Kõlari plaat. Sersant oli ju abielus Ele Kõlariga. Kõlarite plaadiümbris on pildistatud Turisti poe ees.

Tihti olid fotod juba olemas. Mõnel bändil oli lausa oma ihufotograaf. Korralikke stuudioid oli ainult nendel, kes töötasid teeninduskombinaatides. Seepärast on palju pilte üles võetud suvalistes interjöörides või suisa õues. Eraldi probleem oli pildistatud graafiliste elementide (tähed, joonistused, faktuurid) paljundamine. Kõikide suuremate projektasutuste juures olid fotolaborid, kus oli võimalik pildistada laifilmile ja teha kontaktkoopiaid – nende fotograafide abita poleks me, disainerid, kuidagi hakkama saanud. Mina tegin palju koostööd Margus Haavamäega.

Kuna kohalik fondivalik oli üpris vaene, tuli palju tekstitööd käsitsi teha. Sugulased Ameerikast olid saatnud mõned komplektid Letraseti tähti. Need olid õhukesel poolläbipaistval kilel olevad tähed, mis nüri pulgaga hõõrudes paberile kinnitusid. See oli suurt täpsust nõudev töö – tähevahed ja teksti sirgus sõltusid kõik silmamõõdust. Väike väärtus ja kulda (valuutat) väärt täht tuli maha kraapida. Nii need tähed varsti otsa said ja ainsaks pääseteeks oli sellesama Letraseti kataloog, kus kogu fondivalik sees. Soovitud tähestik pildistati laifilmile ja tehti paberile hulgaliselt kontaktkoopiaid, sest igat tähte oli ju üks. Lahtilõigatud tähtedest kleebiti vajalikud sõnad kokku. Valge guašiga käidi kõik servad üle, et pildistamisel võimalikult vähe välja paistaks. Valmis tekst pildistati laifilmile, sellest tehti üks ühele negatiiv. Siis retušeeriti kõik varjuksed, mis veel jäänud olid. Saadud kujutisest tehti paberile kontaktkoopia, mis lõigati välja ja monteeriti, kuhu vaja. Näiteks Melodija logo oli kohe valmis, kas filmi peal või ka kontaktkoopiatena. Osa elemente monteeriti otse trükifilmile. Logo koht tuli kujunduses ära näidata ja see pandi hiljem. Kokkuvõttes oli see üks tohutu ümberpildistamine. Võimalus, et juhtub midagi teistmoodi, kui oled plaaninud, oli ikka väga suur. Pikemate tekstidega läks asi lahedamaks siis, kui sai hakata tellima kirjastustest fotoladu. See tähendas, et andsid ette teksti parameetrid (kirjatüübi, tähekõrguse, veerulaiuse, rea- ja tähevahe) ja operaator ladus algelise arvuti ekraanil teksti valmis ning lasi fotopaberile välja. Kui arvestus oli õigesti

tehtud, said korralikult küljendatud lause, lõigu või isegi lehekülje ühes tükis kätte. Kui arvestasid valesti või tekis uus mõte, aitasid jälle käärid ja liim. Praegu on väga mugav teksti natuke suuremaks või väiksemaks teha, aga sel ajal tuli väga palju ette kujutada. Kujutlusvõimet arendas toleaeagne süsteem päris tublisti.

Kunagi tegin Tartu raekoja aastapäeva puhul plakati. Kujunduse jaoks pildistasin raekoja hõbedast maketti (see asub muuseumis) ja raekoda koos platsiga. Et hõbedane makett platsi peale paigutada, tuli teha üpris keeruline trükifilmide montaaž. Mäletan, et piltide lõikeservas läks ühe värviga midagi untsu ja siis oli trükikojas võetud tušisulg ning tehtud sinna käsitsi rastritappe asemele. Niimoodi natuke musta ja natuke kollast ja natuke punast ja sinist. Värv moodustumine neljast põhivärvist oli neil väga selge. Ja ka kunstnikel pidi see väga selge olema.

Käsitööna need asjad kõik valmisid. Palju kasutati rapidograafi. Kellel oli parem, kellel kehvem, kellel oli Ida-Saksa oma, kellel Lääne-Saksa. Rapidograaf on tušipliats, mis töötab pindpinevuse põhimõttel. Need olid alates 0,2 mm kuni 1 mm, suuremaid (kuni 2 mm) nimetati juba makrograafideks. Tollal oli kunstnikel nagu bändimeestelgi nii, et tegija oli see, kes parima instrumendi kätte sai, välismaa sugulastelt või siis mustalt turult. Idasakslased ja tšehhid tegid ka tušipliatseid järgi, aga need ei olnud nii kvaliteetsed kui lääne omad. Venelased tegid samuti, aga need ei olnud üldse midagi väärt. Kui tahtsid värvilist joont teha, siis oli ainult joonsulg, mis on sajanditevanune leiutus. See töötab sama põhimõttega, aga on primitiivsem. Guašvärv pidi olema paraja konsistent-siga, ei tohtinud olla liiga vedel ega ka liiga paks. Sellega sai siis värvilisi jooni tõmmatud. Uhtlase kontuuriga pildi tegemine oli päris kõva ettevõtmine. Joonsule sai panna ka sirkli külge või siis kasutada lekaale, mille kvaliteedist ja enda käeosavusest sõltus, kas said puhta joone või läks tint lekaali all laiali.

Kunstnikud olid enamasti vabakutselised ja kõik kulud tuli endal kanda. Ma isegi ei mäleta, mis sellise plaadikujunduse eest maksti. Võib-olla oli sadakond rubla. Sellest osa pidid maksma fotograafidele. Kaheksakümnendatel oli 100 rubla ikka hea palk, enamik inimesi sai vähem. Üliõpilase stipendium oli 40 rubla, millest ta pidi kuu aega ära elama. Suurem osa plaate on tehtud ajal, kui olin Nissi 8-klassilise kooli kunsti- ja tööõpetuse õpetaja. Mul oli üsna väike koormus, kolm päeva nädalas, nii et ma peamiselt plakati- ja plaadikujundamisest ennast elatasingi,

Karavan. 1987
Kujundus Kalle Toompere
Foto Jaak Kadak
31 x 31 cm
Üleliidulise heliplaatide konkursi preemia

Karavan
Kujundus Kalle Toompere
Foto Jaak Kadak
31 x 31 cm

sekka ka mõned logod ja tunnusgraafika komplektid. Kui sain ühe aasta kohta kaks-kolm plaati teha, siis oli see päris hea tulemus. Mida aasta edasi, seda rohkem tellimusi tuli.

Vabakutseline võis olla ainult siis, kui olid kunstnike liidu liige. Alguses võeti noorliikmeks. Selleks tuli teha portfoolio ja panna kirja näitused, kus esinenud oled. Kui oli kogunenud juba suurem hulk ilmunud trükiseid, näitusi ja vähemalt üks personaalnäitus, võis saada põhilikmeks. Mina sain Eesti Kunstnike Liidu liikmeks 1987. aastal.

ARSis ei olnud ka viga. Seal oli kunstinõukogu, kes otsustas, mis kategooria töö on. Kui oli esimese kategooria töö, siis võis ühe logotüübi eest saada 150 rubla. See oli kõva kuupalk. Suur probleem oli materjalide hankimine. Kunstihoone keldris oli üks kinnine pood, kust said osta ainult kunstnike liidu liikmed. Sealt sai nii vene- kui välismaiseid defitsiitseid kunstitarbeid. Alaliitudele eraldati teatud hulk kunstivahendite ostmise õigust ning omavahel jagati ära, kellel mida vaja oli. Vanematel ja teenekamatel oli muidugi eesõigus. Värske liikmena sain väga hea pehme välismaa kustukummi.

Aga kus tegelikult raha liikus – see oli partelliin. Mai- ja oktoobriparaadide ajal oli alati Vene Draamateatri ees tribüün, millel seisis meie parteigenossed ja taga oli kiri „Русский Драм Театр“. Ükskord sai keegi sellest naljast aru ja pärast seda kaeti teatri fassaad iga paraadi ajal kinni suure Brežnevi pildiga. Niisuguste ideoloogiaplakaatide eest maksti alati kõrgeima tariifi järgi ja ega igauht selle töö ligi lastudki. Kunagi oli vist isegi mingi nimekiri kunstnikest, kes tohtisid Leninit ja teisi riigijuhte joonistada. Brežnevi puhul oli veel üks lisanüanss – pilt oli pidevas muutumises, ta ju andis endale igal aastal ühe ordeni juurde. Need tuli pannoole ka joonistada ja jälle teenis keegi kena kopika. Mis see kangelase kuldtäht ikka joonistada oli, aga siis ühel hetkel hakkas vanake prille kandma, see oli pisut keerulisem ülesanne. Räägiti, et kunstnik, kes need prillid sinna peale joonistas, saanud selle eest 500 rubla, mis oli paljudele poole aasta palk.

Ele ja Kaja Kõlar. 1984
Kujundus Kalle Toompere
Foto Gustav German
18,5 x 18,5 cm

Monitor. 1985
Kujundus K. Mirka
18,5 x 18,5 cm

SVEN GRÜNBERG

HINGUS

ДЫХАНИЕ

СВЕН ГРЮНБЕРГ

Sven Grünberg. Hingus. 1981
Kujundus Tõnis Vint
31 x 31 cm

EESTI TELEVISIOONI JA RAADIO SEGAKOOR

СМЕШАННЫЙ ХОР ЭСТОНСКОГО РАДИО И ТЕЛЕВИДЕНИЯ

Eesti Televisiooni ja Raadio Segakoor. 1982
Kujundus Tõnis Vint
31 x 31 cm

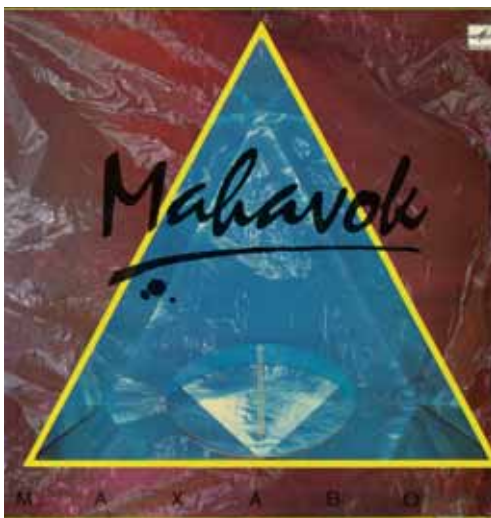

Juhan Viiding. 1985
Kujundus Tõnis Vint
31 x 31 cm
Üleliidulise heliplaatide konkursi preemia

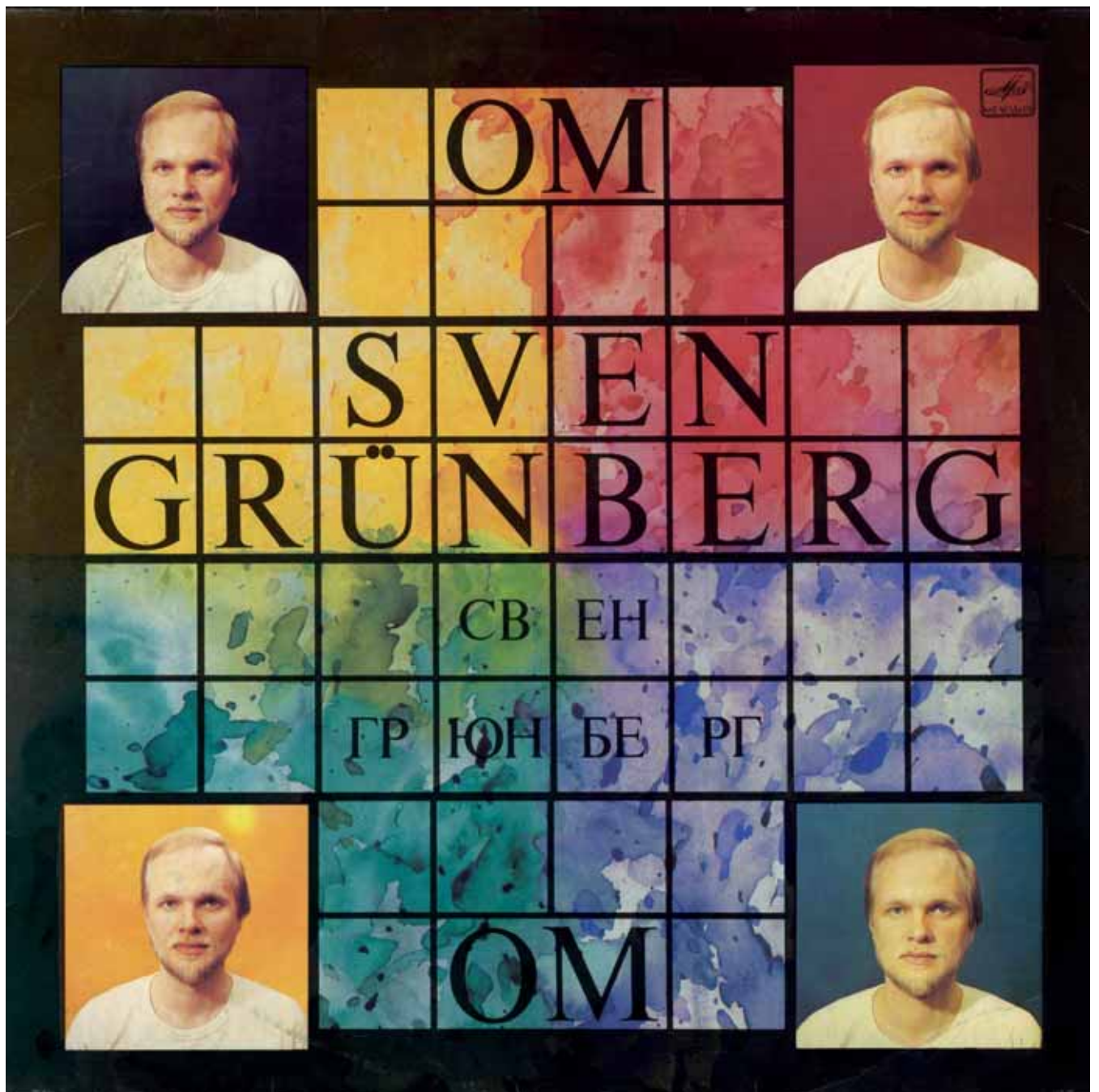
Music Seif. 1983
Kujundus Sirje Lapin (Runge)
31 x 31 cm

Mahavok. 1987
Kujundus Silver Vahtra
31 x 31 cm

E.-S. Tüür. 1988
Kujundus Jüri Kass
31 x 31 cm

Sven Grünberg, OM. 1988
Kujundus Leonhard Lapin
Foto V. Heinsaar
31 x 31 cm

ANSAMBEL • АНСАМБЛЬ • ENSEMBLE • IN SPE •

ANSAMBEL
АНСАМБЛЬ
ENSEMBLE
IN SPE

ANSAMBEL • АНСАМБЛЬ • ENSEMBLE • IN SPE •

In Spe. 1983
Kujundus Emil Lausmäe
31 x 31 cm
Üleliidulise heliplaatide konkursi preemia

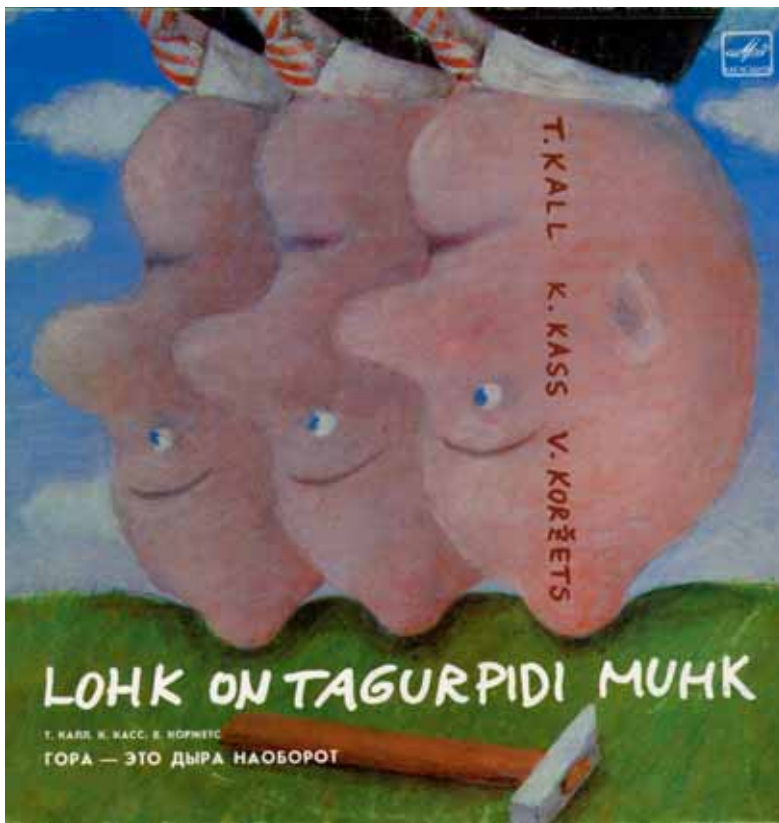
EDUARD TUBIN
Sümfoonia nr. 2 «Legendaarne»

ЭДУАРД ТУБИН

СИМФОНИЯ № 2 «ЛЕГЕНДАРНАЯ»

Eduard Tubin. Sümfoonia nr 2 „Legendaarne“. 1987
Kujundus Emil Lausmäe
31 x 31 cm
Üleliidulise heliplaatide konkursi preemia

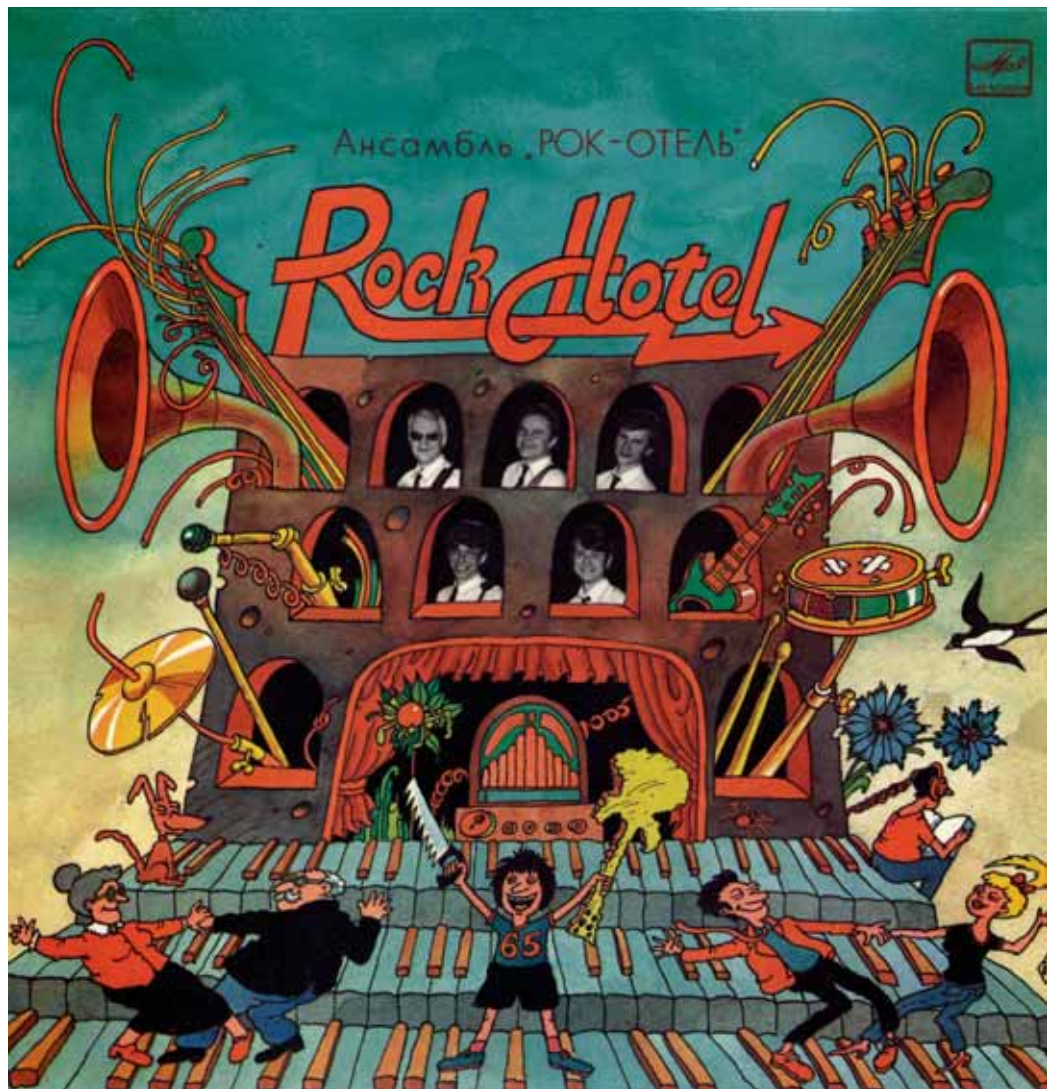

T. Kall, K. Kass, V. Koržets.
Lohk on tagurpidi muhk. 1988
Kujundus Priit Pärn
31 x 31 cm

Priit Aimpla. Kohviveski. 1986
Kujundus Priit Pärn
31 x 31 cm

Rock Hotel. 1986
Kujundus Aarne Vasar
31 x 31 cm

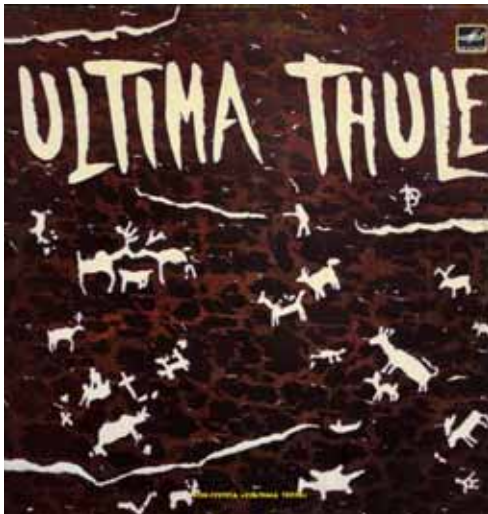

Rock Hotel. 1983
Kujundus Aarne Vasar
31 x 31 cm

Betti Alver. 1986
Kujundus Kaljo Põllu
31 x 31 cm

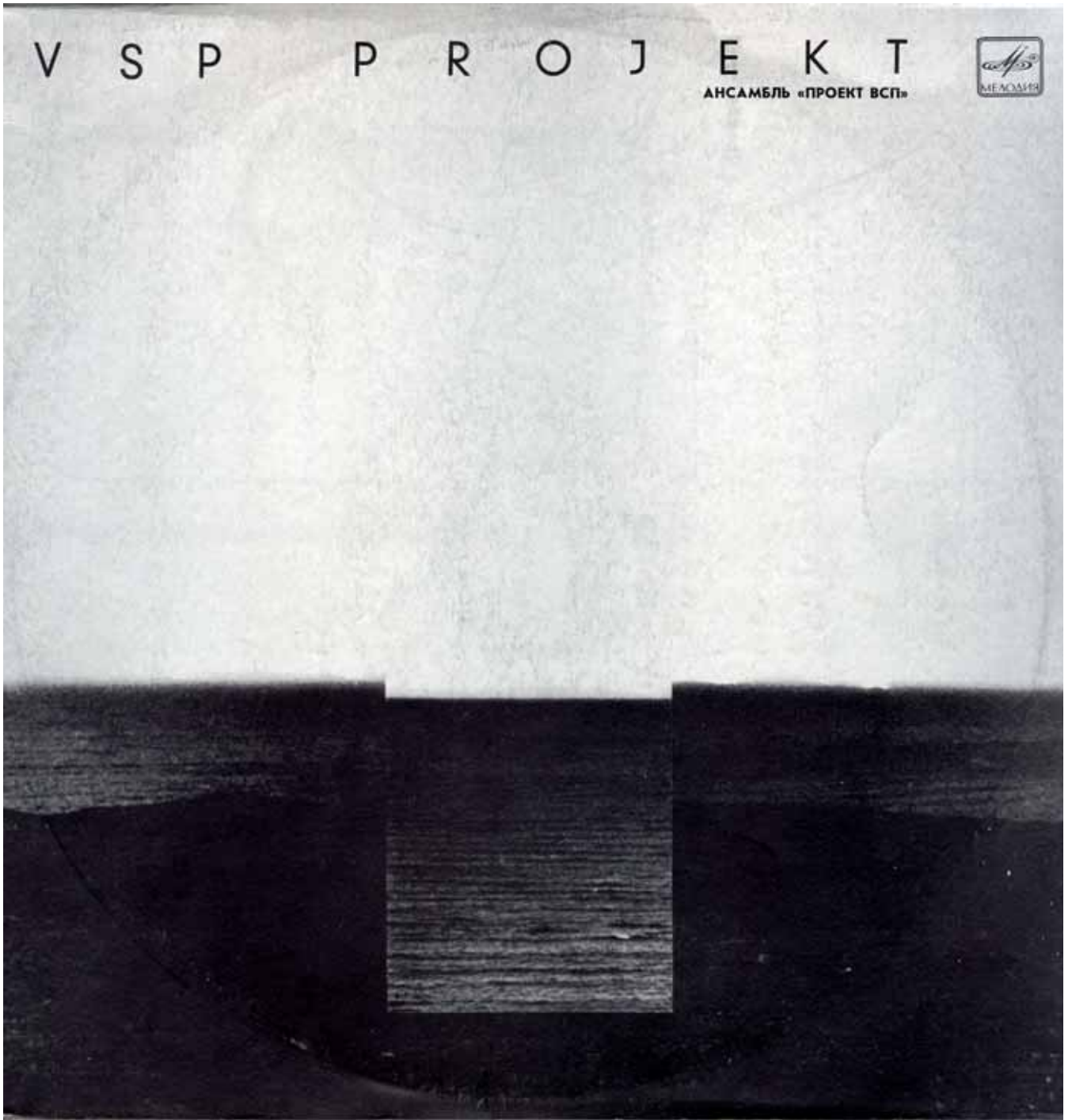
Ultima Thule. 1987
Kujundus Mari Kaljuste
31 x 31 cm

Veljo Tormis. Kalevala. 1987
Kujundus Kaljo Põllu
31 x 31 cm

V S P P R O J E K T

АНСАМБЛЬ «ПРОЕКТ ВСП»

VSP Projekt. 1989
Kujundus Jüri Okas
31 x 31 cm

Singer Vinger. Jää jumalaga puberteet. 1989
Kujundus Hardi Volmer.
Foto Tõnu Talivee
31 x 31 cm

Saateks

Maile Tali koostatud ja kujundatud KUNST.EE erilisa „Eesti vinüülplaadiümbrised 1970. ja 1980. aastatest“ avab järjekordse peatüki kohalikus graafilise disaini ajaloos, mis on *anno* 2010 jätkuvalt alles esialgsete ülestähenduste faasis. Et nähtusi üldistavalt analüüsida, peame esmalt uurima nende konkreetseid ilmnemiskontekste. Eesti Kunstiakadeemia graafilise disaini õppetoolis mullu kaitstud magistritöö koostamise raames jõudis autor lisaks Tallinnas toodetud vinüülplaadiümbriste dokumenteerimisele intervjuuerida tervet rida nõukogude perioodil oma tööd teinud kunstnikke, kes kujundasid siinse muusika pale – olgu tegu siis sümfoonilise või pop- ja rokk- ehk levimuusikaga. Kokku moodustub nendest ülestähendustest äärmiselt huvitav narratiiv sellest, kuidas ja milliste töömeetoditega anti eesti muusikale see visuaalne identiteet, mis kangastub hetkega iga melomaani vaimusilmas, kui talle mainida üht või teist legendaarset eesti vinüülplaati 1970. ja 1980. aastatest. See visuaalne identiteet võib olla esitletava muusikaga suurepäraselt kooskõlas, nagu näiteks Ruja kui intellektuaalroki ansambli kuvand ja nende 1982. aasta kauamängiva „põlevate nimetähedega“ plaadiümbris, mille paralleelid lääne *artworld*'i maakunsti ja kontseptualismi mõttevooludega on ilmsed. Aga see visuaalne identiteet võib olla ka mõneti eksitav, nagu näiteks Kukerpillide lauspopiliku kaanekujundusega 1976. aasta seitsmetolline, mis sobiks paremini mõnele kuuekümnendate noorsootrendide vaimust kantud „traadiansamblike“ kui külakogukondlike rahvalauludega Eesti NSV lavalaudadel esinevatele folkmuusikutele. Kummalisel kombel ei ole pop- ja rokkmuusika plaadiümbrised kvantitatiivselt kuidagi „kreisimad“; võimsaid tüpograafiamänge ja põnevaid graafikalahendusi leidub samapalju ka näiteks klassikavinüülide ümbristelt, millelt eeldaks pigem teadlikult konservatiivsemat joont. Ja kahtlemata projitseerib ka Nõukogude Liitu kuulumise ajalooline kontekst nende plaadiümbriste taustale teatud ideoloogiliste keelu- ja käsuliinide tsenseeriva fooni, mida ei tasuks tagantjärele

siiski liialt üle politiseerida. Seitsmekümnendate plaadikujunduses võime selgelt näha pop- ja opkunsti motiivide kasutamist, kaheksakümnendatel siseneb järjest jõulisemalt kontseptuaalse fotolavastuse metoodika, mis löikab oma loorberid tegelikult paralleelkultuurivaldkonnas – sest kes ei tunneks Eesti kunsti loos autoriplakati kuulsusrikkaid kaheksakümnendaid? Moodsa kunsti trendid ei jätnud kindlasti toonase Nõukogude Eesti graafilist disaini puudutamata, hoolimata sellest, et valitsevad parteiideoloogid on avalik-ametlikult kuulutanud, et kõik läänelik on „mandunud“. Pigem võetakse läänest ikkagi šnitti, keelatud on vaid rahvuslik sümboolika (perestroika järel 1980. aastate lõpus vallanduv sinimustvalgete kujunduslahenduste „plahvatus“ vääriks siinkohal lausa eraldi uurimust). Ka on toonase „kõrge“ kunsti ja „madala“ tarbograafika problemaatika omavahel tihedalt seotud, samal ajal kui ka mitmed kohalikud kunstikumiirid oma ideid, teosereprosid või kujunduslahendusi plaadiümbristele jagasid. Kõik need väärtus- ja tootmissüsteemid varisesid kokku 1990. aastate alguses koos Nõukogude Liiduga, mil põhiliste helikandjatena müüakse Eestis kasette ja alati liiga kallihinnalistena tundunud CD-plaate. Mitte miski ei ennusta siis veel ette kogu maailma muusikatööstust rahatuks raputanud MP3-formaadi võidukaiku alates 1990. aastate teisest poolest, mis on isegi lasknud rääkida vahepeal pelgaks nišitooteks kuulutatud vinüülplaadi taaselustumisest ...

*

Kõik need mõtted jõuavad mul peast läbi lipsata, kui hoian käes Singer Vingeri 1989. aastal ilmunud kauamängiva ümbrist, ja ma ei jõuagi päris täpselt selgusele, kumb mõjufaktor on selle sünnis olnud olulisem – kas biitlite „Sgt. Pepper's Lonely Hearts Club Band“ 1967. aastast, üks 20. sajandi popkultuuri ikoone, või hoopis nõukogudeaegse mustvalge klassipildi tegemise traditsioon?

Andreas Trossek

Loe lisaks:

kunst.ee 2001, nr 1, graafilise disaini lisa # 1
kunst.ee 2001, nr 4, graafilise disaini lisa # 3

Estonian vinyl record covers from the 1970s and 1980s

Vinyl record covers can be viewed as part of pop culture, as mass production products and sources of information about the era's music, fashion and printing technique etc. The preceding pages present vinyl record covers, which were made in Estonia during the Soviet period in the 1970s and 1980s. The study at hand does not deal with music or the recorded word, which is the main ambition of sound recording, but instead focuses on the graphic design of record covers.

The aim is not to provide an inclusive historical overview, but to focus on single individual narratives, marking down how the past circumstances were viewed by the record designers themselves in comprehensive interviews done in 2007 and 2008: Ülle Meister, Virve Albri, Enn Kärmas, Villu Järmut, Helje Eelmaa, Mai Einer, Aili Ermel, Kalle Toompere. Interview with Ülle Väli, who worked at the Tallinn Recording Studio for many years, will throw light on the kitchen side of the business.

During the first period of Estonia's independence, almost 2000 labels were recorded in different companies. During the Soviet time, Estonian music and musicians were recorded at the Tallinn Recording Studio, which operated as a branch of the all-union company Melodiya, producing almost 1000 records: Tallinn Recording Studio released 952 vinyl records in the years 1959–1989, making it 35 new labels on average in a year.

Tallinn Recording Studio was formed in 1959. Until 1986, Melodiya held monopoly over the production of sound records in the Soviet Union. Estonian vinyl records were produced at the Riga Record Factory. The record covers were in Estonian and Russian, later added to by texts in English. Initially, standard geometrical patterns were used on record covers in the Soviet Union. According to the Estonian Film Archive, the honour of being the first Estonian record design belongs to Marju Kuut's ten-inch record "Aastaajad – valimik estraadilaule" (Seasons – A Selection of Variety Songs) from 1970.

The vinyl record symbolized the Western indulgent consumerist society, where the Soviet citizen yearned to belong. Here, societies on the other side of the Iron Curtain were admired; it was believed that there, people could buy and do whatever they wanted. In the 1970s, home appliances, including record players, became more attainable in Soviet Estonia. Although, for the most part, these ended up into the homes of those in high places in the party and workers in the field of commerce. The majority of people lived in standardized apartments and got a glimpse of the life of dreams in clips made by the Estonian Commercial Film or Finnish Television. The Estonian Commercial Film has produced only one clip advertising sound records – "Heliplaadid Tallinna Kaubamajast" (Records from Tallinn Department Store, 1980). Two advertisements for the gramophone date back to 1984: "Grammofon Vega-110-stereo" and "Grammofon Radiotehnika-101-stereo".

An array of artists worked for the Tallinn Recording Studio; due to the absence of a main artist, the layout and style of the record designs is very diverse. Virve Albri, Ülle Meister, Raoul Koik, Ülle Veski, Villu Järmut, Kalle Toompere, Margus Haavamägi have all designed over a dozen record covers; Enn Kärmas, Helje Saar (Eelmaa), Aili Ermel, Tõnu Soo, Tiit Koha, Mari Kaarma, Marje Tralla, Alar Ilo, Heino Kersna, Urve Liivamägi designed under a dozen record covers. A lot of Estonian artists' experience with record design is limited to only one or a couple of record covers. These pages are dedicated to recognizing their work and art.

Maile Tali